

Klær og status

- En komparativ analyse av tekstiler og skinn funnet med myrlik.

Masteroppgave i arkeologi

Sandra Strandberg Sørgård

Våren 2014

UiO ● **Institutt for arkeologi, konservering og historie**

Det humanistiske fakultet

Forsidebilde: Huldremosekvinnen utstilt på Nationalmuseet i København. Foto: Sandra Strandberg Sørgård

Førord:

Ved å arbeide med min masteroppgave, har jeg hatt gleden av å bli kjent med et område innenfor arkeologien jeg ikke kjente så mye til før. Å beskjeftige seg med forhistoriske tekstiler og myrlik, har vært et veldig interessant tema, og jeg har lært masse underveis. Min nysgjerrighet har tatt overhånd, og jeg har hatt veldig lyst til å finne ut hvem disse menneskene egentlig var og hvorfor deres skjebne endte i myra ved å undersøke deres klær. Jeg ville gjerne undersøke tekstil- og skinnmaterialet som ble funnet sammen med myrlikene, og dermed bli litt klokere på deres tidligere liv, sosiale status og plass i samfunnet.

Jeg har etter lang tid som masterstudent, endelig krysset målstreken. Prosessen har båret mye preg av både nedturer og oppturer, men jeg kom meg igjennom tilslutt. Jeg har mange å takke og vil først takke min veileder Matthew McCallum, for god veiledning og gode råd i prosessen. Gode venner og familie med god stå på vilje har vært viktig for meg, En stor takk til verdens beste mamma for god støtte og oppmuntring i gode og dårlige stunder. Du og Kjersti har også stilt mye opp som barnevakter, noe både barna og jeg har satt stor pris på.

Min mann Geir fortjener en stor takk. Du har gitt meg god støtte, oppmuntringer og tatt godt vare på meg. Det har blitt mange lange kvelder med mange masterrelaterte samtaleemner og diskusjoner.

Underveis har jeg fått verdens vakreste barn, Oliver på 4 år og Theodor på 2 år, som har gjort meg til verdens stolteste mamma!

Sandra Strandberg Sørgård 23.06.14

Innholdsfortegnelse:

Figur og tabelliste

1. Innledning	S.
1.1 Problemstilling	S.
1.2 Målsetning	S.
1.3 Begrensninger	S.
1.4 Oppgavens oppbygning	S.
2. Metode	S.
2.1 Komparativ metode	S.
2.2 Kritikk til metoden	S.
3. Klær og sosial status	S.
3.1 Forhistoriske klesdrakter og status	S.
4. Huldremosekvinnen	S.
4.1 Huldremosedrakten	S.
4.1.1 <u>Underdel</u>	S.
4.1.2 <u>Skjerfet</u>	S.
4.1.3 <u>Plagg av plantematerialet</u>	S.
4.1.4 <u>Skinnkappene</u>	S.
4.1.5 <u>Håret</u>	S.
4.2 Øvrige funn hos Huldremosekvinnen	S.
4.3 Huldremose II	S.
5. Førromersk jernalder i Danmark	S.
5.1 Samfunn	S.
5.2 Gravskikk og ofring	S.
5.3 Tekstiler i førromersk jernalder	S.
6. Tacitus <i>Germania</i>	S.
6.1 Kritikk til <i>Germania</i>	S.
7. Myrlik og tolkninger	S.
7.1 Definisjon	S.
7.2 Myra	S.
7.3 Hvor finnes myrlik og omfang	S.
7.4 Tre hovedgrupper av myrlik	S.
7.5 Arkeologiske funn av tre	S.
7.6 Løsfunn av tekstiler og skinn i myra	S.
8. Forskning og tolkninger	S.
8.1 Myrlik	S.

8.2	Ofringer av hvem	s.
8.3	Tekstiler	s.
9.	Komparativ analyse av materialet	s.
<hr/>		
9.1	Systematisk analyse	s.
9.1.1	<u>Skinnkapper</u>	s.
9.1.2	<u>Skinn- og tekstilfunn</u>	s.
9.1.3	<u>De ulike draktdeler</u>	s.
9.1.3.1	<i>Tepper/slå-om plagg</i>	s.
9.1.3.2	<i>Underdeler</i>	s.
9.1.3.3	<i>Skjerf</i>	s.
9.1.3.4	<i>Annet</i>	s.
9.1.4	<u>Veveteknikk</u>	s.
9.1.5	<u>Arkeologiske funn</u>	s.
9.1.5.1	<i>Plantefiber</i>	s.
9.1.5.2	<i>Funn som kan indikere dødsårsak</i>	s.
9.1.5.3	<i>Øvrige arkeologiske funn</i>	s.
9.1.6	<u>Sko</u>	s.
9.1.7	<u>Lue og hårnett</u>	s.
9.1.8	<u>Dødsårsak</u>	s.
9.2	Videre analyser- fellestrekk og ulikheter	s.
10.	Konklusjon og oppsummering	s.
<hr/>		
11.	Bibliografi	s.
<hr/>		

Figurliste:

- Figur 1: Kart over funnsted for Huldremosekvinnen. s.
- Figur 2: Kart over lokalisering av utvalgte myrlik s.
- Figur 3: Huldremosekvinnen s.
- Hentet fra: <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/aeldre-jernalder-500-fkr-400-ekr/kvinden-fra-huldremose/hvordan-doede-huldremosekvinden/>
- Figur 4: Huldremosekvinnens drakt s.
- Figur 5: Huldremosekvinnens underdel s.
- Hentet fra: <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/aeldre-jernalder-500-fkr-400-ekr/kvinden-fra-huldremose/huldremosekvindens-dragt/>
- Figur 6: Huldremosekvinnens skjert s.
- Figur 7: Huldremosedrakten i farger s.
- Hentet fra: <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/aeldre-jernalder-500-fkr-400-ekr/kvinden-fra-huldremose/huldremosekvindens-dragt/>
- Figur 8: Huldremosekvinnens ytterste skinnkappe s.
- Hentet fra: <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/aeldre-jernalder-500-fkr-400-ekr/kvinden-fra-huldremose/huldremosekvindens-dragt/>
- Figur 9: Huldremosekvinnens innerste skinnkappe s.
- Hentet fra: <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/aeldre-jernalder-500-fkr-400-ekr/kvinden-fra-huldremose/huldremosekvindens-dragt/>
- Figur 10: Huldremosekvinnens kam s.
- Figur 11: Huldremosekvinnens gjenstander s.
- Figur 12: Drakten fra Huldremosefunn II s.
- Figur 13: Skinnkappen fra Krogens Mølle s.
- Figur 14: Ardenkvinnens teppe s.
- Figur 15: Kvinnen fra Borremose III s.
- Figur 16: Haraldskjærkvinnen s.
- Figur 17: Mannen fra Borremose I s.
- Figur 18: Kvinnen fra Borremose II s.
- Figur 19: Ardenkvinnens hårnitt s.
- Figur 20: Tollundsmannens lue s.
- Figur 21: Grauballemanden s.
- Hentet fra: <http://www.tollundmanden.dk/ellingkvinden.asp>
- Figur 22: Ellingkvinnen s.
- Hentet fra: <http://www.tollundmanden.dk/grauballemanden.asp>
- Figur 23: Tollundmannen s.

Tabelliste:

Tabell 1: Skinnkapper	s.
Tabell 2: Skinn- og tekstilfunn	s.
Tabell 3: Draktdeler	s.
Tabell 4: Veveteknikk	s.
Tabell 5: Arkeologiske funn	s.
Tabell 6: Arkeologiske funn av luerog hårnett	s.
Tabell 7: Dødsårsak og vold	s.

1. Innledning

Mitt valg av materiale til min masteroppgave, falt på en klesdrakt fra eldre jernalder, nærmere bestemt førromersk jernalder. Huldremosekvinnens drakt er et interessant funn da denne kan gi mye informasjon omkring klesdrakter og klestradisjoner. Jeg ønsker å knytte dette arkeologiske funnet til spørsmål omkring sosial status fra denne perioden i forhistorien.

Figur 1: Kart over funnsted for Huldremosekvinnen

I 1879 ble det funnet levninger etter en dame i Ramten, Nimtofte Sogn, Randers Nørre Herred. Denne kvinnen bar en klesdrakt, intakt og bestående av ulike plagg (Hald 1950:432). Å finne en intakt drakt fra forhistorisk tid kan gi oss en innsikt i forhistoriens tekstilhistorie, men også gi oss informasjon omkring enkeltindividet, derav kjønn og sosial status, og hvordan samfunnet fungerte på den tiden. Dette funnet vil være mitt primære arkeologiske utgangspunkt, men jeg vil også se på andre funn av myrlik og deres klesdrakt for å komme nærmere i søken etter en tolking og konklusjon. Huldremosekvinnen er datert til 350- 41 f. Kr (Mannering et al 2011:34), altså førromersk jernalder.

Drakten til Huldremosekvinnen bestod av to skinnkapper, et skjørt og et tørkle. Hun hadde også noen eiendeler, deriblant en kam med seg i myra. Nyere undersøkelser har også avdekket at kvinnen bar en gullring på fingeren. Ringen ble aldri funnet, og den er heller ikke beskrevet

i rapporten. På bakgrunn av tydelig avtrykk på fingeren, ble den trolig tatt da hun ble funnet (Mannering 2009:49-50). En nærmere beskrivelse av Huldremosekvinnen og hennes klesdrakt vil jeg komme nærmere tilbake til senere (kapittel 4) i en presentasjon av dette funnet.

Hvor mye informasjon kan egentlig klesdrakten gi omkring sosial status i eldre jernalder? Det er mange ulike forklaringer og tolkninger på hvorfor disse menneskene ble begravd i myra, og klesdrakten kan ikke videre gi noe konkret svar på dette. Men de tekstiler og skinnmaterialet myrlikene ble nedgravd med kan gi en pekepinn på de ulike klestradisjonene og bæremåtene fra perioden de levde i.

1.1 Problemstilling

Jeg ønsker å finne ut hvordan vi kan knytte klesdrakter funnet i kontekst med myrlik i myra opp mot sosial status, og bruke Huldremosekvinnens drakt som et eksempel. Min problemstilling lyder dermed slik:

- Kan vi ut i fra Huldremosekvinnen og hennes klesdrakt få informasjon om klesdrakter og tilknytning til sosial status? Og hvor utbredt var denne type klesdrakt i eldre jernalder?

For å få svar på denne problemstillingen er det noen spørsmål jeg må benytte meg av. Kan vi utifra de ulike tekstiler og skinnplagg sammenlignet med andre lokaliteter av myrfunn, finne kilde til status på Huldremosefunnet? Hva slags andre arkeologiske gjenstander kan si noe om status hos myrlik?

1.2 Målsetning

Myrlik er en fascinerende funngruppe da man føler at man kommer veldig tett på det forhistoriske mennesket. Man kan se ansiktsuttrykket deres, om de har barbert seg eller satt opp håret. Deres sårbare kropp er fysisk tilstede og skaper en følelsesmessig tilknytning mellom nåtiden og fortiden. Jeg ønsker å kunne bidra til å fortelle disse forhistoriske enkeltmenneskenes livshistorie, og da gjennom deres klær. Dette på grunn av at jeg tror det er større sjanse for at klærne representerer dem selv bedre enn henrettelsesmetode og dødsårsak som har fått stor oppmerksomhet tidligere. Klestradisjoner i forhistorien er et tema som kan gi mange svar på individers rolle i samfunnet, og gi indikasjoner på normer og regler i et samfunn (Andersson 2006:1). Det kommer opp en del spørsmål man kan stille seg vedrørende myrlik og deres klær. Hvorfor ble noen myrlik begravd nakne, mens andre fikk flere tekstiler

og skinnplagg med seg i myra? Kan klærne representere et typisk likklede eller alminnelige klesdrakter i førromersk jernalder? Jeg lurer også på hvorfor myrlikene hadde mangel på gravgaver kontra begravelser i ordinære graver. Hvorfor ble ikke disse menneskene brent i tråd med den rådende begravelsesformen?

Huldremosekvinnen har jeg valgt som utgangspunkt nettopp fordi hun var et velkledd myrlik, og fikk med seg annet arkeologisk materiale i myra. Jeg synes det er interessant at hun skiller seg ut fra de andre myrlikene ved å være et av de få godt kledde myrlik. Jeg ønsker å ta for meg ulike teorier omkring dette, og knytte disse opp mot de andre myrlikene og deres tilstedeværelse i myra.

1.3 Begrensninger

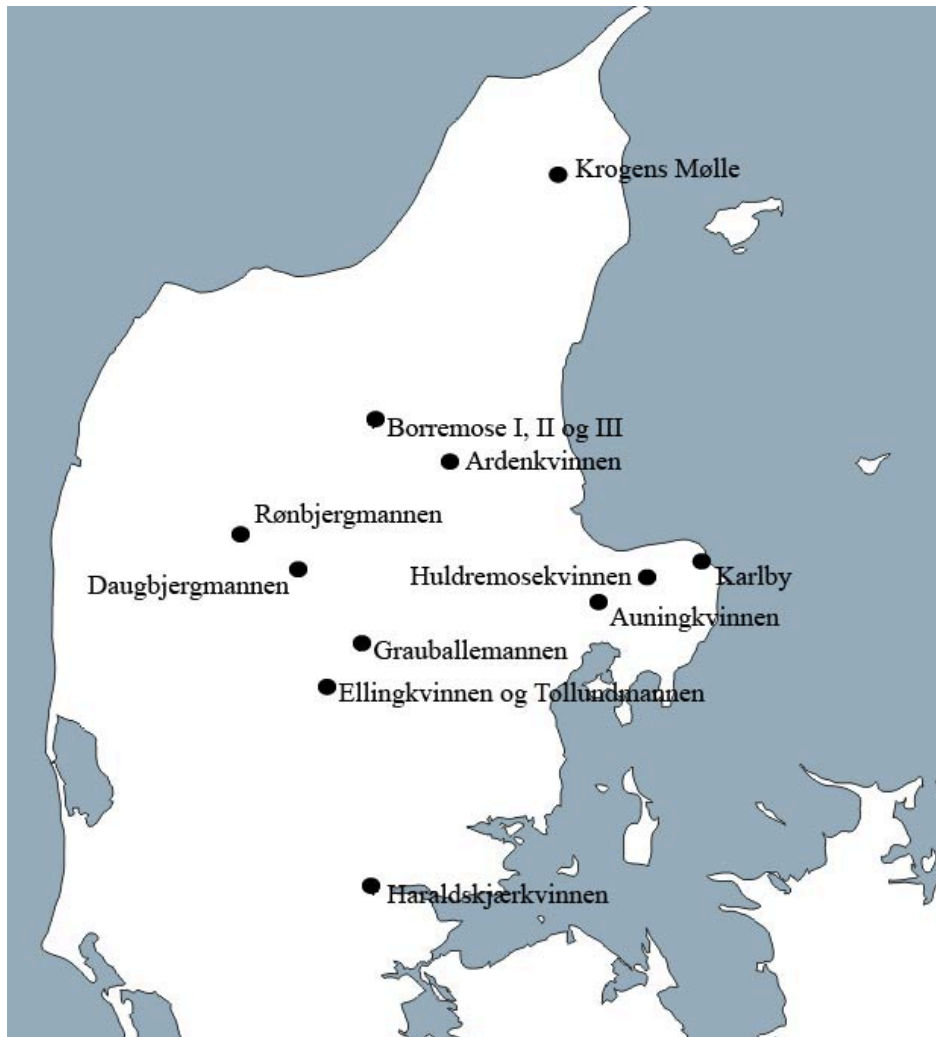
Mitt arkeologiske materiale er valgt ut i fra visse kriterier.

1. Myrliket skal være datert innenfor perioden førromersk jernalder.
2. Kjønnnet på myrliket skal være klart (Borremose II, har vært diskutert og det er uenigheter omkring kjønnnet. Dateringen av selve myrliket henviser til en kvinne (Mannering et al 2010:264), og jeg har derfor valgt å inkludere dette funnet i mitt materiale).
3. Det skal være funn av ”hele” myrlik og ikke bare en fot eller et hode.
4. Funnstedet skal være geografisk begrenset innenfor det moderne Danmark.

Ut i fra disse begrensningene har jeg funnet 14 myrlik av både kvinner og menn med ulike dødsårsaker, bevaringstilstand og ulik bevaring og tilstedeværelse av tekstiler og klesplagg. Myrlikene jeg har valgt ut er Huldremosekvinnen, Tollundmannen, Grauballemannen, Auningkvinnen, Ellingkvinnen, Borremosemannen I, Borremosekvinnen II, Borremosekvinnen III, Haraldskjærkvinnen, Ardenkvinnen, Daugbjergmannen, kvinnen fra Krogens Mølle, mennene fra Karlby og Rønbjerg III. En nærmere beskrivelse av de ulike lokalitene finnes i katalogen bak.

Materialet representerer både mumifiserte myrlik og myrlik der kun skjellet er bevart. Jeg har valgt å ikke fokusere på løsfunn av tekstiler og klesplagg da det er viktig å ha et myrlik tilstede for å kunne diskutere status og deres rolle i samfunnet med fokus på klesdrakter. Jeg har allikevel valgt å ta med Huldremosefunnet II, da det er uklart om denne rundvevingen har hatt en vesentlig tilknytning til Huldremosekvinnen eller ikke. Løsfunnene kan også gi

indikasjoner på om tekstiler og drakter ofret i myra er dagligdagse, typiske ofringsplagg eller en kombinasjon.

Figur 2: Kart over lokalisering av utvalgte myrlik

1.4 Oppgavens oppbygning

Jeg vil i denne oppgaven først redegjøre for hvilken metode jeg ønsker å benytte. Deretter kommer et kapittel om klær og tilknytning til sosial status. Så presenterer jeg hovedmaterialet mitt, som er Huldremosekvinnen og funnmaterialet knyttet til dette funnet. For å sette materialet mitt i en kontekst vil jeg gjennomgå perioden førromersk jernalder og den kunnskapen vi har om perioden i dag. For å forstå tidligere forskning omkring myrlik har jeg valgt å redegjøre og diskutere Tacitus *Germania* før jeg begir meg ut på definisjoner og forskningshistorikk. Så vil jeg utføre min todelte komparative analyse på materialet jeg har valgt ut, og da først en systematisk analyse før en videre analyse av fellestrekk og ulikheter. Til sist vil jeg forsøke å trekke noen konklusjoner omkring både Huldremosekvinnen som individ og de øvrige myrlik jeg har valgt ut som en gruppe.

2. Metode

2.1 Komparativ metode

Det arkeologiske materialet er vanskelig å forstå og identifisere uten å sammenligne med annet lignende materiale. Ved å sammenligne kan man få en større forståelse og se variasjoner og utvikling i tid og rom. Ved bruk av komparativ metode kan man få et innblikk i menneskelig og samfunnsutvikling, og videre er metoden nødvendig for å forstå det arkeologiske materialet (Smith og Peregrine 2011:4).

Komparative metoder ble tatt i bruk før de moderne teknologier, for å fastslå en relativ datering, og metoden var viktig for å danne en basis i relative dateringer. I dag brukes metoden for å få en større innsikt og for å få en større forståelse av den kulturelle variasjonen av fortidens samfunn ved å sammenligne arkeologiske attributter som for eksempel keramikk. Men metoden er også brukt innenfor kjønnsforskning (Peregrine 2004:286), og hvordan de ulike kjønn blir identifisert i arkeologiske kontekster (Peregrine 2004:287). En annen tilnærming av metoden kan brukes på sosiale typer, som for eksempel ulike drakttradisjoner, for å forstå endringer i forhistoriens samfunn. Den komparative metoden har vært viktig for arkeologien som disiplin helt siden arkeologien ”startet” (Peregrine 2004:286-287). Den komparative metoden kan også brukes på forskning av ikke- materielle attributter i forhistorien (Peregrine 2004:288), og bruken av komparativ metode på sosiale attributter er i dag blitt supplementert av andre kronologiske dateringsmetoder, men metoden er fortsatt viktig for å klassifisere det arkeologiske materialet og stratigrafien (Peregrine 2004:287).

Komparativ analyse blir ofte delt inn i to tilnærminger, systematiske og intensive komparative metoder. En systematisk komparativ metode fokuserer på statistiske metoder på et stort datamateriale (Smith og Peregrine 2011:7). Det vil si at en ren systematisk komparativ tilnærming til myrlik som fenomen kunne ha analysert alle myrlik funnet i verden uavhengig av kontekst og alder, og sett på likheter og variasjoner på tvers av tidsepoke og geografisk lokalisering.

De intensive komparative tilnærmingene ser nærmere på et mindre datamateriale, men ønsker å gå ned i dybden på hvert enkelt arkeologisk funn (Smith og Peregrine 2011:7). En ren intensiv komparativ tilnærming kan dermed sammenligne to arkeologiske funn, men gå dypere på flere faktorer ved disse funnene.

Mitt datamateriale i denne oppgaven består av 14 lokaliteter som sannsynligvis befinner seg innenfor samme kulturelle kontekst og tidsalder. Jeg fokuserer hovedsakelig på funnmateriale funnet sammen med myrliket og da spesielt tekstil -og skinnfunn, men trekker også inn andre relevante faktorer. Man kan dermed si at min tilnærming ligger et sted i mellom de rene systematiske og intensive komparative metodene.

Siden det meste av arkeologisk forskning i dag ofte benytter flere innfallsvinkler mot et materiale, både naturvitenskapelige, kontekstuelle og analogier, er kanskje ikke det rene skillet mellom systematiske og intensive komparative metoder så klart lengre. Smith og Peregrine (2011:10) finner det mer fruktbart å dele komparativ analyse inn i ni dimensjoner. Disse dimensjonene er:

1. *Størrelse på materialet.* Størrelsen på materialet kan variere veldig fra undersøkelse til undersøkelse, fra å kun studere likheter og ulikheter mellom flere forskjellige økser til å studere det germanske samfunnet og det romerske imperium i jernalderen.

Størrelsen på mitt materialet er alle hele myrlik i Danmark datert til førromersk jernalder. Dette materialet består av 14 lokaliteter.

2. *Materialutvalg.* Materialutvalg kan variere mellom et rent tilfeldig utvalg til alle lokaliteter med nok data til at forskeren kan sammenligne. Dette vil avhenge av typen data og nivået forskeren vil sammenligne på.

På bakgrunn av størrelsen på mitt materiale har jeg valgt å ta med alle lokaliteter som oppfyller mine kriterier.

3. *Kontekst.* Med kontekst menes hvor mye av sosiale, kulturelle og historiske referanser som forskeren bruker til å støtte sin komparative analyse. Nivået forskeren velger av kontekst, blir ofte styrt av hvor stor størrelsen på materialet er.

Min kontekstualisering av materialet baserer seg på arkeologisk forskning om tidsepoken materialet mitt stammer i fra. Jeg vil redegjøre for samfunnstruktur, gravskikk, ofring og tekstiler i førromersk jernalder.

4. *Størrelse*. Med størrelse menes hvor mange faktorer man ønsker å sammenligne med hverandre.

Jeg vil hovedsakelig sammenligne klesdrakter og andre arkeologiske gjenstander funnet sammen med myrlikene. Myrlikene og spor på dem som kan antyde dødsårsak og vold vil jeg også trekke inn.

5. *Primær versus sekundærdata*. De fleste søker å bruke primærdata, men det kan finnes mange grunner til at man må benytte sekundærdata. For eksempel kan primærdata være mangelfull i forhold til den komparative analysen man ønsker å gjennomføre.

På grunn av mangelfull tilgang til primærdata, min manglende spesialistkompetanse og tidsrammen for en masteroppgave vil jeg gjennomgående bruke sekundærdata. Det har også vært en utfordring å finne eldre utenlandsk forskningslitteratur, og her har vært nødt til å bruke nyere litteratur som referer tilbake til de opprinnelige kildene.

6. *Arkeologisk versus historisk data*. Forskeren må velge hvor mye av arkeologisk data og historisk data man skal bruke og være klar over de feilkildene de ulike dataene kan inneha.

Det vil være mest bruk av arkeologisk data i denne oppgaven. Tacitus og hans *Germania* har forskningshistorisk vært viktig som kilde til tolkningen av myrlik, og vil dermed bli gjennomgått.

7. *Synkron versus diakron*. Synkron versus diakron referer til valget forskeren må gjøre om den vil se på variasjoner og likheter innenfor en epoke eller over tid.

På bakgrunn av min problemstilling, som ønsker å se på statusforskjeller i førromersk jernalder, har det vært naturlig med en synkron tilnærming til materialet.

8. *Når i forskningsprosessen man bruker komparativ analyse*. Valget av når man bruker komparativ analyse i forskningsprosessen, har mye å si for hvordan prosessen utvikler seg. Man kan for eksempel benytte seg av komparativ analyse tidlig i prosessen til hjelp for å stille spørsmål til materialet, og styre forskningsprosjektet i en bestemt

retning. Og/eller velge å bruke den komparative analysen på et senere tidspunkt for å komme frem til konklusjoner.

Jeg har valgt å bruke komparativ analyse sent i prosessen, og ved hjelp av denne analysen komme fram til konklusjoner.

9. *Avgrensning i tid og rom.* Dette referer til avgrensningen man må gjøre i tid og rom på et sammenlignbart materiale. Man kan for eksempel velge å sammenligne to samtidige lokaliteter innenfor et bestemt geografisk område, eller sammenligne en forhistorisk kultur med nåtidige kulturer.

Avgrensningen min i tid er førromersk jernalder, mens avgrensningen min geografisk er det moderne Danmark.

2.2 Kritikk til metoden

Arkeologi som disiplin benytter seg ofte av komparative metoder for å få en større innsikt i kulturelle variasjoner, utvikling og forandring (Peregrine 2004:281), men informasjon omkring forhistorien får vi aldri nok av, og komparative studier i arkeologien kan dermed ofte gi et feil bilde av fortidens kultur og levemåte (Trigger 2003:15).

Et av de store problemene ved å bruke komparativ metode er at datainnsamlingen har foregått med ulike metoder, til ulik tid, med ulik kvalitet og av ulike folk. Forskeren må derfor være observant på hvilke data man bruker og hvilke tolkninger som er gjort i databehandlingen (Gittleman og Luh 1992:386). Dette er relevant for min oppgave da mange av myrlikene er funnet av torvskjærere på 1800- og tidlig 1900-tallet, og innsamling av data ikke nødvendigvis ble vitenskapelig utført etter nåtidens standard. Som leseren vil se i gjennomgangen av datamateriale, har innsamlingen av funnene og etterbehandlingen satt preg på materialet som igjen vil påvirke min komparative analyse.

3. Klær og sosial status

Mitt personlige forhold til klær går ut på å kle meg riktig med hensyn til årstider og pretensiøst nok føle meg bra. Plaggene jeg kler meg i, viser samfunnet hvem jeg er og hva jeg står for. Klær er noe mennesker alltid har brukt av praktiske funksjoner og for å vise hvem man er. Vanligvis deles de primære funksjonene til klær i tre deler, (1) å beskytte mennesker mot vær og vind, (2) gi et godt estetisk uttrykk både ovenfor bæreren og andre i omgivelsene rundt og (3) dekke over intime kroppsdeler (Andersson 2006:5). Ut ifra de to sistnevnte primærfunksjonene kan man utlede flere sekundærfunksjoner deriblant enkle kjønnsrelaterte funksjoner som forskjell på mann og kvinne, men også forskjellig sosial status og forskjeller mellom sosiale grupper (Andersson 2006:5).

Klær kan dermed sies å være en form for kommunikasjon. I følge Roach-Higgings og Eicher (1992:1-4) er klesdrakten en effektiv måte å skape kommunikasjon med andre mennesker. Gjennom klesdrakten kan man påvirke andre mennesker og skape tilhørighet i et fellesskap. En klesdrakt kan inneholde veldig mye informasjon som for eksempel en indikasjon på alder, kjønn, sosial klasse og/eller religiøs tilhørighet. Slike klesdrakter som kommuniserer identitet, kan endres ved endringer i samfunnet bæreren befinner seg i. Disse samfunnsendringene kan innbefatte både økonomiske forandringer og andre sosiale prosesser.

Den komplekse informasjonen som kan ligge i et klesplagg må forstås både i forhold til mennesket som bærer klesplagget og i forhold til samfunnet og omgivelsene rundt. Skrevne og uskrevne regler, normer og forestillinger i samfunnet definerer ofte hvilke klær som er passende og upassende for hele samfunnet eller for enkelte samfunnsgrupper. Slike samfunnsgrupper eller sub-kulturer er ofte basert på alder, kjønn og økonomisk status, men også religiøs tilknytning og geografisk tilhørighet (Andersson 2009:1-2). Gjennom klær kan man da effektivt kommunisere flere ulike gruppetilhørigheter på en gang, også i forhistorisk tid. For eksempel en eldre, fattig mann i Europa vil kle seg annerledes enn en eldre rik mann.

Kommunikasjonen av sosial gruppetilhørighet og identitet gjennom klesplagg henger også sammen med hvordan individet opptrer når det tar på seg klesdrakten. Symbolisering av plassering i samfunnet og statusforandringer henger nøye sammen med rollen individet spiller, detaljer i klessammensetningen og helhetsinntrykket dette danner (Sørensen 1997:93).

Av all kommunikasjon i klesplagg som knytter seg til gruppetilhørighet er det en gruppetilhørighetsmarkering som skiller seg ut til alle tider og i alle kulturer. Kjønnstilhørighet er ofte en viktig informasjon man kan trekke ut av en klesdrakt uansett hvilken tidsperiode den stammer fra eller hvilken kultur den tilhører (Andersson 2009:1). Men viktigere kan være hvordan markeringen av kjønnsforskjellen i en klesdrakt viser hva man har oppfattet som viktige forskjeller mellom kvinner og menn og hvordan man tenkte om kjønn. Samfunnets måte å håndtere kjønnsforskjellen på kan ha blitt uttalt i regler og normer for hvordan disse ulike samfunnsgruppene skulle kle seg (Andersson 2009:1-2).

Kommunikasjonen utført gjennom å bære et spesifikt klesplagg er derimot ikke en enveiskommunikasjon. Klesdraktens kommunikasjon er et tvetydig og tolkningsbart samspill mellom bæreren og samfunnet. Hoveddelen av de mulige tolkningene er allikevel ofte felles innad i samfunnet, en kulturell kunnskap om hva de ulike delene og det helhetlige inntrykket symboliserer (Andersson 2006:223-224). Ved å tolke andres klesplagg kan vi plassere individet i samfunnet, og deres tilhørighet.

Tekstil som arkeologisk materiale er viktig for å kunne belyse fortidens enkeltindivider og samfunn. Ikke bare kan tekstilet gi oss informasjon som alder, kjønn osv, men gi informasjon omkring beslutninger som er blitt tatt da tekstilet ble produsert. Det kan også gi viktig informasjon om hva slags teknologi som er blitt tatt i bruk og tilgjengelige ressurser. Andre analyseteknikker som ^{14}C -datering og kontekstanalyse er i stor grad betydningsfullt for å kunne sammenligne med andre arkeologiske artefakter og se en helhetlig utvikling av tekstilet og tekstilproduksjonen i det fortidige samfunn. Dermed kan vi også få et innblikk i både enkeltindividet og samfunnet dette mennesket var en del av. Dette gjennom både personlige valg, samfunnets teknologinivå og enkeltindividets og samfunnets tilgang til økonomiske ressurser (Anderson Strand et al. 2010:165).

3.1 Forhistoriske klesdrakter og status

I følge Gleba (2008:13) kan klesdrakten sammenlignes med et språk, hvor hvert plagg utgjør vokabularet. Men siden bevarte tekstiler fra forhistorien er sjeldent vil flere ord i språket mangle. Klesdrakten er et identitetsskapende fenomen og tekstiler som arkeologisk materiale er derfor veldig betydningsfullt for å forstå det enkelte mennesket eller samfunnet det levde i. Et klesplagg kan gi mye mer informasjon om mennesket da de tekniske egenskaper innenfor tekstilarbeid og sosial betydning kan kombineres. Dette gir ikke bare innblikk i de forskjellige

menneskene, men åpner opp for nye aspekter i forhistorien. Dessverre er tekstiler bevart fra forhistorien i mindretall i det arkeologiske materiale, og de fleste tekstiler er funnet i de mer velstående gravene enn de mindre velstående gravene (Gleba 2008:13). Ved arkeologiske funn av forhistoriske tekstiler, kan man oppnå en personlig forbindelse med den gravlagte og få et innblikk i datidens draktskikk og historie ved å observere de skiftende endringer i klestradisjonen. Ved nærmere undersøkelser av tekstilene i deres nåtidige tilstand, kan man få innblikk i deres interesse for farger og mønster i tekstilene (Nordquist og Ørsnes 1971:12). De ulike lederskaper i samfunnet kan ha identifisert seg med ulike drakter (Ravn 2010:112), noe som kanskje kan gjenspeiles hos myrlikene. Ravn (2010:112) hevder Huldremosekvinnen kan ha tilhørt et politisk lederskap, en gruppe med høyere status i samfunnet, og som kanskje hadde en assosiasjon til myra.

4. Huldremosekvinnen

Den første beskrivelsen av Huldremosekvinnen stammer fra funnberetningen skrevet av politimester Christian Siersten og distriktlegen Steenberg F. Hoffmeyer 25. mai 1879 (Lund 2002:16). I følge denne ble Huldremosekvinnen funnet i 3 fots dybde og det var tydelige spor i myra etter tidligere graving, og det var fortsatt rester etter forråtnende stilker av lyng og andre planterester. Under liket lå rester av noe som lignet på halvvråttent gress og mose. Over likets bryst var det plassert en gjerdstav av piltre. Staven var brukket i flere deler, og lå på skrått over liket fra nordvest til sørøst. Den var ca 3 fot lang og 1.5 – 2 tommer bred.

Selve liket lå på ryggen med hodet i retning mot vest, begge lår var opptrukket mot magen med retning mot øst. Den venstre hofta var noe hevet. Arbeideren, som fant kvinnen, hadde ingen anelse om hva han hadde funnet da han gravde i torva, og hadde kappet av høyre hånd og laget et hull i høyre kne med spaden. Likets høyre arm var allerede adskilt fra kroppen mellom skulder og albu og lå utstrakt mot sørøst. Tungen lå fritt i den åpne munn. Håret beskrives som langt med fargen rødt, og var bundet med en strikkesnøre/snor som videre var surret rundt hennes hals opptil flere ganger. Det ble klart at liket hadde på seg klær som var preget av mange år i myra (Lund 2002:16). Nærmere beskrivelser vil jeg komme tilbake til.

Figur 3: Huldremosekvinnen. Foto: Nationalmuseet

Huldremosekvinnen har i de siste 40 år gjennomgått flere vitenskapelige undersøkelser. Kvinnens høyre arm var som jeg nevnte tidligere avskilt fra hennes kropp. Røntgenbilder har konstatert at dette bruddet stammer fra eldre tid og at det trolig er brukt en øks eller en annen skarp gjenstand. Det var nok meningen at armen skulle skilles fra kroppen, men dette lyktes ikke og knokkelen ble ikke helt gjennomhugget. Armen har hengt sammen med kroppen via kjøtt (Liversage og Malling 1987:5). I følge Liversage og Malling (1987:5) kan den endelige avrivningen av armen skjedd under oppgraving av kvinnen. Et armstykke (albue og litt av overarmen) er forsvunnet i nyere tid. Kvinnes høyre hånd ble fraskilt og amputert fra resten av armen da hun ble funnet av finneren ved et uhell. Røntgenundersøkelser har avslørt at kvinnen har hatt brudd i venstre ben. Dette har resultert i at kvinnen trolig var haltende da beinet var vokst skeivt sammen (Liversage og Malling 1978:4-5).

Liket viste tydelige spor etter vold og mishandling. Dype hugg og stikk på den ene underarmen, under venstre og høyre kne og huggspor i høyre fot. Venstre arm var bundet fast til kroppen med en lærsnor (Lund:2002:17), og hun kan ha vært utsatt for vold etter sin død, såkalt "overkill". Med overkill menes en fortsettende vold og tortur etten døden (Lund 2002:82).

Huldremosekvinnen har aldri gjennomgått noe konservering (Liversage og Malling 1978:4), men er i dag et av de best bevarte myrlik (Gleba og Mannering 2010:32). I likhet med kroppen var ansiktet til den avdøde kvinnen godt bevart. Selv om huden er skrumpet inn og har lagt seg inntil kraniet er ører, nese, lepper og øyelokk godt synlige. Tenner og åpne hull etter rester av tenner synes godt i den halvåpne munnen (Liversage og Malling 1978:4). Kroppen er skrumpet noe sammen og inntørket. Kroppen er for det meste dekket av hud, men det stikker knokler ut på noen plasser. Man kan også se at kroppen er noe flat. Kroppsfasongen har holdt seg noenlunde normal, med unntak av brystpartiet og magen. I tarmene har man funnet mikroskopiske elementer av korn, ugress, dyrehår og dyriske bindevev (Lund:2002:17).

I den første funnberetningen skrevet av Steenberg, Hoffmeyer og Siersten 21 mai 1879, blir en tunge beskrevet i munnen på Huldremosekvinnen (Lund 2002:16). Hvorfor denne tunge har forsvunnet kan kanskje være på grunn av konserveringsforhold eller i flytteprosesser. Dette er vanskelig å si noe nærmere om og blir dermed kun spekulasjoner.

Da Huldremosekvinnen ble funnet ble liket gravd opp og fraktet til en gård i Ramten. Der ble liket skylt med vann og videre undersøkt. Etter endt undersøkelse ble liket begravd i en kiste på Ørum kirkegård, før Museet for de nordiske oldsaker ønsket liket utlevert etter tre dager (Lund 2002:16).

På den tiden Huldremosekvinnen ble funnet var ikke myrlik et vanlig fenomen. Man trodde liket var en mann som hadde forsvunnet 7- 8 år før Huldremosekvinnen ble funnet, og det ble deretter tatt forhåndsregler på grunn av dette. Dette var også grunnen til at distriktslegen, politimesteren og en apoteker ble tilkalt og bidro i utgravningen. Da det ble klart at dette ikke var den forsvunnete mannen, men en kvinne, tok politimesteren affære og kontaktet det Oldnordiske Museum hvor han skrev om likets tilholdssted og klærne denne kvinnen bar. *”Klærne henger nu på min gård for at tørre efter å være rensset”* (Liversage og Malling 1978:3-4).

Etter Huldremosekvinnens ankomst til København og ble det stille omkring denne kvinnen fram til april 1904. Daværende museumsdirektør Sophus Müller henvendte seg da til det Normal- anatomiske museum på grunn av bygningsarbeid på Nationalmuseet og spurte om det var ønskelig med et myrlik. Hvis ikke ville myrliket graves ned på en kirkegård. Huldremosekvinnen ble værende hos arvtakeren og etterfølger etter Normal- anatomisk museum/ institutt, Universitetets anthropologiske Laboratorium fram til 1976, før Huldremosekvinnen vendte tilbake til Nationalmuseet og sine klær (Liversage og Malling 1978:4, (Mannering et al 2011:37). I 2008 ble hun igjen kledd i sine klær, og ligger nå godt beskyttet bak et glassmonter på Nationalmuseet i København (Mannering 2009:49). Hun er nylig blitt datert til 350- 41 f. Kr (Mannering et al 2011:34).

Figur 4: Huldremosedraken. (Munksgaard 1974:138)

4.1 Huldremose – drakten

Den første beskrivelsen av Huldremosekvinnens klær finnes også i funnberetningen skrevet av politimester Seiersted og distriktslegen Steenberg fra 25 mai 1879. Kvinnens (omtalt som liket) ytterste plagg besto av en pels. Denne pelsen blir videre beskrevet som en kappe. Denne pelsen dekket hele overkroppen med unntak av den avbrukne høyre arm. Videre fantes en lærrem, denne remmen var fastbundet rundt kvinnens liv og holdt hennes venstre arm inntil kroppen under kappen. Videre beskrives det at armen lå inntil en skinnkappe. Et skjerf med en nål lå rundt halsen på kvinnen, men ble skåret i to under avkledning, da den ene enden på skjerfet satt fast under venstre arm. Nålen ble oppdaget senere. Et rutete skjørt dekket den nedre del av kvinnen med løpegang og en lærrem som holdt skjørtet oppe. Skinnkappen kvinne bar måtte skjæres opp da den ble kledd av kvinnen og var det innerste plagget kvinnen bar. I kappen ble det funnet en lomme med tre gjenstander. En kam, et hårbånd og en halssnor. De to sistnevnte var innpakket i et stoff, som blir beskrevet som et blæreaktig stoff. For å få kammen ut, måtte lommen skjæres opp (Lund 2002:16).

Det som er så spennende og interessant med Huldremosekvinnen er hennes tøy som hun brukte da hun ble funnet. Fra den danske forhistorien er dette er det mest velkledde eneste funnet av et myrlik (Mannering 2009:49). Kvinnen var utstyrt med to skinnkapper, et tørkle og et skjørt (Liversage og Malling 1978:4-7, Hald 1962:8, Hald 1980:47, Mannering

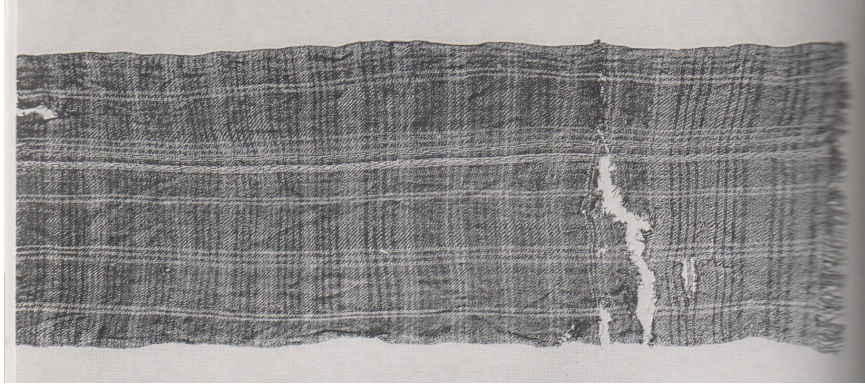
2009:49). Dessverre finnes det ingen informasjon om hvordan eksakt denne drakten var kledd på kvinnen, men ut fra de involvertes beskrivelse og undersøkelser i etterkant har man kommet fram til en mulig løsning på hvordan kvinnen bar sin klesdrakt. Ut i fra undersøkelser av drakten har man kommet fram til at draktens snitt og bæremåte var usedvanlig (Mannering 2009:49).

Figur 5: Huldremosekvinnens underdel. Foto: Nationalmuseet

4.1.1 Underdel

Underdelen måler 82 cm i lengden og ca 250 cm i omkrets (Manning et al 2011:40), og bærer preg av å ha ligget i myr i over 2000 år. En bord i den ene enden av underdelen er beregnet til å fungere som en linning og strammer underdelen sammen. Tidligere studier viste at det er brukt en kombinasjon av gyldenbrunt og dypt mørkebrunt garn av ull og dette er med på å skape det rutete mønstre i skjørtet (Hald 1962:8), men nyere undersøkelser viser at kvinnens underdel trolig var i blå nyanser (Mannering 2009:50). Det er funnet spor av tre fargestoffer i trådene, fargene blått og gult er identifisert og et uidentifisert fargestoff som trolig er av rødlig farge (Manning et al 2011:41). Underdelen er vevet i firskaftet dobbelkyper (Munksgaard 1974:139, Hald 1950:42), og mønstret i skjørtet er ikke regelmessig på grunn av fargedelingen (Hald 1959:42). Hvordan underdelen lå da det ble funnet, sies det ingenting i funnberetningen om, men mest trolig dekket underdelen underkroppen til kvinnen (Manning 2009:49).

Figur 6: Huldremosekvinnens skjerf (Glob 1977:66)

4.1.2 Skjerfet

Huldremosekvinnen var ikke kledd i noen form for bluse eller overdel, men det ble funnet et skjerf holdt sammen av en fuglenål, som man antar er blitt brukt som erstatning for en eventuell overdel (Hald 1962:8). Skjerfet er 144 cm langt og 49 cm bredt (Manning et al 2011:41), og det er frynser i begge ender og mønsteret er rutete (Hald 1962:8). Frynsene er 1 cm lange på den ene side og 2-5 cm lange på den andre side. Det er brukt lys saueull (Hald 1950:44), og fremtrer nå i tre ulike nyanser av brunt (Munksgaard 1974:139), men det er funnet fargestoffer som søker mot det gule og det røde, og at fargen på skjerfet peker mot rødlig farge med et purpur eller gult skjær (Mannering et al 2011:41.) Skjerfet er vevet i 2/2 kyper (Munksgaard 1974:139). Da skjerfet ble funnet var det svøpt rundt Huldremosekvinnens hode og hals (Hald 1950:44,), og man ble nødt til å dele skjerfet i to for å få den av kvinnen, og er i dag sydd sammen igjen. Det var ved delingen av skjerfet man oppdaget fuglenålen som holdt plagget på plass (Mannering et al 2011:40). Det er ved senere undersøkelser funnet et avtrykk av tekstil på kvinnens brystparti som kan tilsvare skjerfet hun hadde på seg (Mannering 2009:50, Mannering et al 2011:41).

Felles for skjerfet og underdelen er at de er blitt farget ved flere anledninger, dette vet man da trådene inneholder flere fargestoffer. Det er usikkert om når akkurat de ulike plaggene er blitt farget, og om det var korte eller lengre perioder før fargene ble frisket opp (Mannering et al 2011:41).

Figur 7: Tolkning av Huldreosedraktens farger. Foto: Nationalmuseet

4.1.3 Plagg av plantemateriale

Det er på kvinnens rygg også blitt avdekket et avtrykk. Det skal være et stykke stoff av plantefibre og det er dermed et av de tidligste funn av plantefibre brukt som tekstil i Danmark (Manning 2009:50). Trolig er dette neslefibre, og den har dekket det meste av brystet til under knærne. Hvordan nøyaktig denne drakten har sett ut er vanskelig å si. Om utbredelsen av plagg laget av plantefibre har vært vanlig eller ikke i denne perioden, er ikke noe som kan dokumenteres arkeologisk da slike funn er sjeldne (Mannering et al 2011:41).

4.1.4 Skinnkappene

Det er også funnet to skinnkapper i saueskinn, her har man brukt materialets naturlige farger. Ved hjelp av doble sammensyinger av skinn i kappen, finnes det små hemmelige rom hvor det er blitt funnet annet arkeologisk materiale som amuletter og liknende. En daterbar kam av horn er også funnet (Hald 1962: 9-10). Disse amulettene vil jeg komme tilbake til. Snittet på den indre og ytre kappen har et asymmetrisk snitt og er dermed usedvanlig sett i lys av de andre skinnkappene som er funnet i Danmark fra samme periode (Mannering 2009:49). Før kvinnen ble nedlagt i myren har hennes drakt blitt godt brukt. Skinnkappene som ble funnet på kvinnen viser spor etter reparasjoner, men når og i hvilken rekkefølge disse reparasjonene har blitt gjort har vært vanskelig å identifisere (Nørgaard 2008:54).

Figur 8: Ytterste kappe. Foto: Nationalmuseet

Den ytterste skinnkappen

Den ene skinnkappen er fremstilt av mørkebrunt saueskinn, med en påsydd lengde med hvitt saueskinn. Lengden langs underkanten måler 178 cm, mens fra underkanten til det høyeste sted måler 78 cm (Hald 1950:44). Denne skinnkappen var konstruert slik at det hvite skinnet var plassert omkring halsen og skuldrene når den ble båret og minnet om en slags krave. Pelssiden på kappen vendte utover (Mannering 2009:49).

Den innerste skinnkappen

Den andre skinnkappen er laget av mørkt saueskinn og måler 78 cm på ryggen i en loddrett linje. Undergrensen på denne skinnkappen er dessverre ufullstendig. Det er i denne skinnkappen det ble funnet en hornkam og annet arkeologisk materiale. Man tror at disse tingene kan ha vært sydd inn i kappen, selv om det på flere steder er to lag med skinn som er blitt oppfattet som lommer (Hald 1950:46).

Figur 9: Innerste kappe. Foto: Nationalmuseet

Den innerste skinnkappen er lappet til sammen 22 ganger av ulike pelsskinn. Kappen i seg selv er laget av 11 små mørkebrune lammeskin (Mannering 2009:49). Pelssiden på denne kappen var vendt innover (Mannering 2009:49), men det er litt uenigheter om hvordan denne innerste kappen ble båret, da de tre involverte (Politimesteren, Distriktslegen og Apotekeren) som kledde av Huldremosekvinnen mente kappen ble båret som en trøye med hull til armene. Mannering (2009:49), er uenig i dette da med hensyn på hvordan en kappe vanligvis blir båret. Men ut ifra beskrivelsen og hvor begge armene til kvinnen var frie, kan kappen hatt

halsåpningen under den ene armen og vært lukket på den motsatte skulder (Mannering 2009:49).

4.1.5 Håret

Ifølge Lund (2002:15) var håret bundet i en ulltråd som var viklet flere ganger rundt den avdødes hals. Håret var avklippet og det avklippede håret lå ved siden av hodet. Om halsen var det slynget en hårlokk. Fra funnberetningen skrevet i 1879, beskrives håret som rødlig og strøket bakover. Da Huldremosekvinnen ble funnet ble hele liket rengjort. Dessverre falt skalpen av da håret skulle vaskes og håret til kvinnen er nå tapt (Liversage og Malling 1978:3-4).

4.2 Øvrige funn hos Huldremosekvinnen

I den indre skinnkappen ble det funnet tre gjenstander; en hornkam, et blått vevet bånd og en lærsnor pakket inn i en slags blære (Mannering 2009:49). Denne blæren var av dyreskinn (Manning et al 2011:39). Senere undersøkelser har vist at dette båndet mest sannsynlig var blågrønt da det er blitt farget med både blått og gult fargestoff. Bruksområdet til dette båndet har mest trolig vært et slags hårbånd, men en annen mulighet kan være at det har vært laget et liknende hårnett som Haraldskjærkvinnen bar (Manning et al 2011:38). Det blågrønne båndet er 1.5 cm i bredden og 74 cm i lengde (Manning et al 2011:39).

Figur 10: Huldremosekvinnens kam. (Glob 1977:66)

Kammen som ble funnet har en tilnærmet rektangulær form, og er skåret ut av en hornplate. Fra midten og opp kommer håndtaket, ornamenteret med en timeglassformet figur i midten og runde innskjæringer på sidene. Over og under håndtaket er det dekorert med linjer av sikk-

sakk lignende mønster, hvor bunnen er skåret bort. Kammen er krummet etter hornets anatomi. Det er ved flere anledninger blitt forsøkt å datere kammen, og dateringene spenner fra bronsealder til førromersk jernalder (Hald 1950:188). Disse gjenstandene er blitt tolket som amuletter, og har trolig hatt en affeksjons verdi for henne (Mannering et al. 2011:38-40). I myra ved siden av Huldremosekvinnen ble det også funnet en ullsnor med knuter og to ravperler, denne ble ødelagt da to gutter fant snoren hengende på en trillebår og ville prøve den rundt halsen (Liversage og Malling 1978:4). Fuglenålen som holdt skjerfet på plass var laget av en fugleknokkel (Manning et al 2011:40), og er 8 cm lang (Hald 1950:44). I følge Liversage og Malling (1978:8) var ikke hennes gjenstander særlig typiske. Spesielt kammen er det vanskelig å finne paralleller til.

Man har ved senere undersøkelser påvist at Huldremosekvinnen bar på en gullring da hun ble lagt i myra. Denne ringen er ikke nevnt i funnberetningen, og på bakgrunn av det tydelige avtrykket på hennes finger ble trolig denne ringen fjernet da hun ble oppdaget i 1879 og ikke før hun ble nedlagt i myra. Hvor ringen befinner seg i dag eller om den i det hele tatt er bevart er det ingen som vet. Påvisningen av en trolig gullring er interessant da gullringer i denne perioden ikke var særlig vanlig (Mannering 2009:50, Manning et al 2011:42), og kan dermed indikere en spesiell status hos kvinnen.

Figur 11: Gjenstander funnet med Huldremosekvinnen utstilt på Nationalmuseet i København. Foto: Sandra Strandberg Sørgård

4.3 Huldremose II

Det andre Huldremose-funnet ble oppdaget 17 år etter Huldremose-kvinnen og hennes drakt fra 1879, og ble funnet på omtrent samme sted (Hald 1950:49). Den ble betegnet som en rundvevning og er vevet i 2/2 kyper. Lengden på denne drakten måler 168 cm og omkretsen 264 cm (Munksgaard 1974:144). Den er en helkjole (Munksgaard 1974:144), og ligner på en slags sekk med åpning i begge ender (Hald 1962:11). Det ble brukt lys saueull til fremstilling av denne rundvevningen (Hald 1950:49).

Figur 12: Huldremose II. Funn av et rundvevet tøyestykke, rekonstruert som en peplos. (Munksgaard 1974:144)

Den viser slektskap til den greske peplosen (Hald 1962:11-16), og tilknytninger til oldtidens Europa (Ebbesen 1896:86). Ved hjelp av bildeframstillinger på blant annet sølvkaret fra Gundestrup, har man kunne hatt en teori hvordan den var brukt og så ut (Hald 1962:13), og den er forsøksvis rekonstruert til en peplosliknende kjole (Munksgaard 1974: 44). I følge Ebbesen (1986:85), var denne drakten en ofring. Og man tror i dag at dette tekstilet ikke har tilknytning til Huldremosekvinnen funnet 17 år tidligere (Gleba og Mannering 2010:32). I følge Mannering et al (2012:105), kan denne drakten bli tolket som andre svøpe- tekstiler og ha blitt brukt av både kvinner og menn. Denne peplosdrakten ble funnet ikke så langt fra kvinnens funnsted i samme dybde og moselag, og det er bakgrunn av dette at funnet det blitt tolket tilhørende Huldremosekvinnen (Lund 2002:17).

5. Førromersk jernalder i Danmark (500 f.Kr-0)

5.1 Samfunn

Førromersk jernalder i Danmark blir betraktet som en slags overgangsperiode mellom bronsealder og romertiden. I funnene av arkeologiske gjenstander i forbindelse med ofring og begravelser kan man se en fortsettelse av bronsealderens tradisjoner. Men gjenstandene endrer form fra bronsealderen (Hedeager 1990:195-196). Metallet i våpen og redskaper endrer seg gradvis fra bronse til jern, men bronzen ble allikevel brukt i hele perioden og forekom blant annet i personlig utsmykning. Videre var bronse en viktig handelsvare (Wells 2011:414).

Den første perioden i førromersk jernalder i Danmark, 500-300 f.Kr, blir oppfattet som en nedgangsperiode (Hvass:1980:44), og klimaendringer kan ha skapt store utfordringer. Ingen tilgang på bronse og dårlig tilgang på jern kan også ha vært en påvirkning (Jensen 1982:193, Solberg 2003:50).

I begynnelsen av denne perioden av jernalderen defineres det små landsbyfelleskaper (Hvass 1980:44) og huskonstruksjonen endrer seg (Hvass 1980:39, Jensen 2011:65). De store langhusene fra bronsealder forsvinner og husene deles inn i små hus med egne konstruksjoner etablert for husdyrhold. Jorddyrkingen deles også inn i systemer med synlige grenser (Hedeager 1990:196). Ut i fra arkeologiske funn av graver og bosetning, tror man at samfunnene huset mindre enn 50 mennesker (Wells 2011:435-436). Det var en kollektiv inkludering i produksjon selv om noen gårder var større enn andre (Hedeager 1990:196). Da den private eiendomsretten ble mer fremtredende, ble etterhvert et utvalg av bøndene rikere og det ble valgt ut noen som skulle stå i spissen for landsbyens drift. Denne endringen i klasseskillet kan ses i graver og gravgavene som fulgte med. Dannelse av hær, med en høvding i spissen, blir også en del av den samfunnsmessige utvikling (Hvass 1980:46). Bøndene tar seg arbeid med håndverk ved siden av bondelivet og kjønnsdelingen mellom kvinner og menn øker (Hvass 1980:46-47). Denne levemåten var ny i motsetning til bronsealderen hvor arbeidet var slekts- og familieorientert fremfor en organisert familie og landsbyholdning (Hedeager 1990:196).

Den nye sosiale samfunnsstrukturen preget utviklingen av den individualiserte produksjonen og på sikt oppstart av individuelle familiers tilegnelse av bruksrett for større jordområder. Dette kunne slå to veier da disposisjonsretten for jord tilhørte familien og slekten. På den ene

siden kunne det bli gjennomført strategiske ekteskap for å kunne sikre andre familier, deres slekt og fellesskapet, jordområder. Dette ville på den andre siden kunne prege en større andel av flere små bruk (Hedeager 1990:197). Trolig kunne denne endringen i samfunnsstrukturen ses i klesdrakten eller draktsmykker, da den økonomiske situasjonen i de enkelte familier var ulike.

Rundt 300 f.kr endrer samfunnsstrukturen seg igjen og man får tilgang til mer metall. Ritualer i tilknytning til helligdommer styrkes igjen og det ofres rikere gaver. Landsbyenes størrelse defineres med innhegning og produksjonen stiger i samfunnet. Men det fantes fortsatt enkeltgårder i regionene (Hedeager 1990:197, Hvass 1980:46).

Rundt 200 år f. Kr i Danmark oppstår det landsbyer i tillegg til de enkeltstående gårdene (Wells 2011:441), og landsbykulturen og den nye bebyggelsestradisjonen i eldre førromersk jernalder var dermed blitt godt etablert i yngre førromersk jernalder. Jordbruket var fortsatt ekstensivt, men produktiviteten i jordbruket og husdyrhold økte og gårdene var delt etter funksjoner (Hedeager 1990:198).

Det var trolig blitt dannet småkongedømmer med høvdinger og krigere, som samarbeidet om krigføring og handel (Hedeager 1990:198). De ledende familiene får en større kontroll over produksjonen i landsbyen og dette var også grunnlaget for handel med prestisjevarer. Denne handelen ble viktig i dannelsen av en ny sosial, militær og økonomisk struktur etter innflytelse blant annet fra kelterne og Romerriket. Videre ble handelen en viktig brikke i legitimering av nye eliter og mennesker i det høye sosiale sjiktet. Overskuddet av produksjonen ble også trolig brukt til å bygge opp hærer (Hedeager 1990:199).

I følge Hedeager (1990:199-200) kunne storbøndene og høvdingene ha inndratt en form for skatt fra småbønder i landsbyen eller andre landsbyer i området. Dette kunne ha blant annet bidratt til en negativ holding hos bøndene til dannelsen av nye eliter og dermed utløst uro og kamper (Hedeager 1990:200).

De ulike samfunn var i kontakt med hverandre over store områder i perioden, og både grupper av mennesker og individuelle flyttet på seg regelmessig. Det kan være flere grunner til dette, handel, røveri, migrasjon, familiære eller vennskapelige besøk og mer (Wells 2011:413).

I slutten av det 1 århundre f.kr kan man se en økonomisk oppvekst i samfunnet (Jensen 1982:193), og det ble etablert langdistansekontakter i flere retninger som nok var mer komplisert enn vi kan se for oss (Wells 2011:416). Det er fascinerende at, det man tolker som, et egalitært samfunn i førromersk jernalder hadde ressurser til å organisere store regionale nettverk og kontakter, og organisere militære styrker på kryss av regionene (Martens 2011:147). I følge Wells (2001:417), kan man finne arkeologiske spor etter krigføring, og rituelle handlinger forbundet med krig, som for eksempel Hjortspringfunnet i Danmark.

Ulike materialer som for eksempel av gull, sølv, rav og korall, ble brukt til personlig utsmykning i Europa. Da tilgangen på disse materialene var begrenset, ble de trolig tatt i bruk av de menneskene som kom fra et høyere sjikt, hadde en høyere sosial status i samfunnet eller ble tilegnet gjennom plyndring, gaver, migrasjon osv. (Wells 2011:413). Det ble importert ulike råmaterialer og ferdige produkter, og rav var populært. Rav ble brukt blant annet som anheng og perler, men også brukt i smykker av annet materiale som bronse og andre former, som videre ofte forekommer i graver (Wells 2011:414).

Vandringer i form av krigstog og utvandring bidro til nye og viktig handelsforbindelser og kontakter utenifra (Hedeager 1990:200). Tilgangen på ulike råmaterialer til produksjon av tekstil og klesplagg var større og handels- og bytteforbindelsene gikk over store områder (Mannering et al 2012:115). I den eldre jernalderen, var handel mellom eliten trolig en form for gavebytte eller en diplomatisk presentasjon (Wells 2011:416), og ekteskap mellom de ulike samfunn har også bidratt til at personlige smykker og ornamentering har sirkulert mellom regionene og samfunnene (Wells 2011:416).

5.2 Gravskikk og ofring

Gravskikken i førromersk jernalder består for det meste av branngraver av ulike variasjoner. Denne tradisjonen var, i følge Glob (1977:122), knyttet til forestillinger om sjelens befrielse fra legemet ved ildens hjelp og dens reise til det fjerne dødsriket, hvor den ble gjenfødt. De døde ble gravlagt på gravplasser (Glob 1977:121), og noen av gravene fikk også en markering som steinringer eller steinkretser (Solberg 2003:36).

De arkeologiske funnene av graver viser ingen ulikheter i økonomi og de fleste graver fra perioden er av en enkel form med få gravgaver. De vanligste gravgavene man finner er draktnåler eller beltespenner (Hedeager 1990:1996, Solberg 2003:36), og disse er draktgjenstander som mest trolig hadde tilhørt den døde (Glob 1977:121). Dette kan tyde på

at liket ble brent med sin drakt uten andre eiendeler. Den døde kunne også ha fått med seg et lite stykke metall som er blitt tolket som en slags betaling for reisen inn i de dødes rike (Glob 1977:121).

Arkeologiske funn i graver viser krigere og høvdinger med keltiske prestisjegravgaver, og det er senere i den førromerske perioden klasseskillene og eliten fremtrer. Prestisjegavene blir et symbol på høy status og viser også til kontakt og allianser med andre fellesskap og deres høvdinger som holdt til helt til Romerriket. Disse gavene som tidligere var viktige og felles for samfunnet og inngikk i deres ritualer, ble nå et slags redskap for å fremme sin egen og sin familiære/slekts status, og deres personlige forhold til gudene (Hedeager 1990:198).

Menneskenes hverdag i eldre jernalder var ofte styrt av naturens krefter, og det var viktig å være på god fot med de guddommelige makter. I dårlige tider måtte man formilde gudene mens man i gode tider måtte vise takknemlighet (Munksgaard og Troels- Smith 1968:25-26). Offerfunnene i myra utgjør en stor del av de arkeologiske kildene fra jernalderen og viser to grupper av ofringer, nemlig en fruktbarhetskult og våpenofringer (Munksgaard og Troels- Smith 1968:25-26). I følge Munksgaard og Troels- Smith (1968:26) kan menneskeofringer tilføre gudene et nytt liv og fruktbarhet. Menneskeofrene var identiske med fruktbarhetsmagi som videre ble knyttet til bestemte årstider som vår og høst, naturens unnfangelse og fødsel. Et eksempel på ofring i førromersk jernalder er Hjortspringfunnet. Dette er et funn av en nedlagt båt og en mengde krigsutstyr i myra Hjortspringmose på Jylland. Funnet vitner om en religiøs offerskikk, som også gir et innblikk i våpen- og båttradisjonen fra denne perioden. Offerplassen har trolig vært brukt siden bronsealderen og gjenstandene ble lagt ned rundt 350 år f. Kr. I andre offerfunn er det funnet en rekke arkeologiske gjenstander med keltisk opprinnelse (Solberg 2003:36). Det er blant annet funnet halsringer og importerte kar i sølv og bronse (Solberg 2003:42).

På samme tid var ofringer i myr og mose viktig for bøndene og det ble ofret blant annet mat i samme kontekst som myrlikene. Dette var trolig viktig for å sikre en god avling og som en takk for hjelpen de til guddommelige makter. Eliten ofret bronse, sølvgjenstander og våpen. Det er også blitt funnet klær, avklipt hår, vogner og ploger i myra. Denne tradisjonen for nedleggelse av gaver til gudene gir et bilde av myra som et hellig domene og kan knytte myrlikene opp mot ofring (Glob 1977:122). Arkeologiske funn viser at det er blitt ofret til kvinnelige og mannlige gudommer, og ved bruk av naturens krefter ofret til de guddommer

som hadde innflytelse på jordbruk, husdyavl og menneskenes liv (Asingh 2009:219). I følge Asingh (2009:221), hadde materielle gaver eller levende ofringer, som mennesker og dyr, ulike betydninger i ofringen. De levende gavene var ikke bare en gave til gudene i form av at offerdøden rommet en spirituell kraft, men frigivelsen av livsblodet hadde en mystisk kraft i seg selv.

I eldre jernalder er det utifra de arkeologiske funnene snakk om en kvinnelig guddom, gudinnen Moder Jord, som dominerte kultbildet i denne perioden. Hun var en fruktbarhetsgudinne som skulle sikre gode avlinger (Glob 1977:131). Det er blitt funnet noen bronsefigurer fra blant annet Viksø myr av en kvinne med to ringer rundt halsen og ringer i ørene som kan tolkes som henne. Dette er en gudinne som også dominerte den yngre bronsealder (Glob 1977: 129-131). I Tacitus *Germania* blir hun nevnt som Nerthus, og Glob (1977:137) hevder at myrlikene kan ha deltatt i en ofring til henne.

5.3 Tekstiler i førromersk jernalder

I førromersk jernalder skjer det store endringer i drakt- og tekstilproduksjonen og bronsealderens drakttradisjoner forsvinner. Et viktig trekk i perioden er at tekstilene veldig ofte ble ferdiggjort på veven, og ikke var lengre egnet til å klippe og sy i som var mulig i foregående periode (Mannering 2013:6), men det ble ofte tatt i bruk nål og tråd ved reparasjoner eller gjenbruk (Mannering et al 2012:104). De rektangulære plaggene ble drapert rundt kroppen og brukt av både kvinner og menn. Denne type plagg blir også betegnet som slå-om klær (Mannering 2013:6). Fibulaer, pin og andre hjelpemidler kunne bli tatt i bruk for å holde plaggt på plass (Mannering et al 2012:105). Unisex plaggene var også skinnkapper, andre skinnplagg og sko, og skinn som råmateriale var viktig i bruk av fremstilling av drakter og plagg (Mannering 2013:6). Tekstilene ble laget for deres funksjon og produsert lokalt. Produksjonstradisjonen ble utbredt, og tilgangen på råmaterialet foregikk over store områder gjennom handel eller bytte. Perioden var kjent for å teste ut nye teknikker innen tekstilproduksjon (Mannering et al 2012:115).

Striper og rutete mønster var attraktivt i perioden, og ulike fargemønstre var en bevisst handling i tekstiler og andre klesplagg. De aller fleste tekstiler funnet sammen med myrlik i perioden er blitt farget med naturlige fargepigmenter fra planter. Det er tidligere trodd at tekstilenes opprinnelige farger bar preg av naturlige farger fra ulla som hvit, svart, grå og brun, men senere undersøkelser har motbevist dette. Det forhistoriske samfunnet hadde stor

kunnskap om farging av klær, fargeteknologien og variasjon av kilder man kunne i naturen. Tekstilene ble ved flere anledninger farget, evt for å friske opp fargene (Mannering et al 2012:104)

Tekstiler funnet i graver, er i motsetning til tekstiler funnet i myra, fragmentert og ikke intakte. Tekstilene der er blitt bevart på grunn av kontakt med metaller som eksempel bronsefibulaer, og fragmentene stammer fra klesdrakter tilhørende begge kjønn. Det er også funnet tilbehør av både skinn og tekstiler (Mannering et al 2012:103). Funn av arkeologisk tekstmateriale i graver er av mindre omfang i perioden førromersk jernalder, og det er derfor vanskelig å få et klart bilde av håndverket (Bender Jørgensen 1986:26, Bender Jørgensen 1992:166), og det er kun funnet 15 graver med bevart tekstil i Danmark (Mannering et al 2012:103).

6. Tacitus (56- 120 e.kr) *Germania*

Tacitus *Germania* skrevet i ca 98 e. kr (Hvass 1980:117), har preget myrlikforskningen i stor grad, og den har vært betydelig for datering og tolkning (Lund 2002:29). I denne oppgaven har jeg valgt å bruke oversettelsen til Bruun og Lund fra 1974.

12

På folkeforsamlingen er det også muligt at fremsætte anklager og anlægge sag, som kan medføre dødstraf. Straffen er afhængig af forseelsen. Forrædere og overløbere hænger de i træer; kujoner, krystere og sådanne, der har vanæret deres krop, drukner de i sumpede moser og lægger et fletværk over dem. De forskjellige former for dødsstraf bygger på den oppfattelse, at forbrydelser skal vises frem under selve afstraffelsen, men skendelsgjerninger skjules. Men også lettere forbrydelser står straffen i forhold til deres omfang. De, der kendes skyldige, må bøde med antal heste eller kvæg. Bøden skal udredes dels til kongen eller stammen, dels til den skadelidte eller hans nærmeste. På folkeforsamlingerne vælges blant andre de høvdinge, som holder ret rundt om i herrederne eller landsbyerne. Hver enkelt af dem har hundrede bisiddere, udvalgt blandt det menige folk, og de tjener ham som rådgivere og styrker samtidig hans myndighed.

(Bruun og Lund 1974:47-48)

Dette kapittelet i Tacitus *Germania* har ofte blitt satt i sammenheng med myrlikene og deres datering til førromersk jernalder. Denne etnografien og spesielt dette verset har i stor grad inspirert den vitenskapelige debatten omkring tolkningen av myrlikene (Lund 1976:15).

Tacitus *Germania* ble helt opp til 1980- årene sett på som en viktig kilde på germanere og deres historie. Men om det er en troverdig kilde til germanernes verden er det ulike meninger om. Som eneste selvstendige litterære skrift fra antikken, fins det ingen sammenlignbare etnografiske skrifter som kan hjelpe til med å tolke *Germania* (Lund 2002:45). Lund (2002:45) hevder det er tre spørsmål vi må forholde oss til når vi skal tolke dette skriftet; hva skrev han, hvordan skal det forstås og hva ville han fram til når han skrev og utga skriftet.

Germania ble en viktig inspirasjon og kilde til tolkning og datering av myrlik fra rundt 1824, da mangel på gode dateringsmetoder og kronologi ikke var tilstedeværende. Det etnografiske skriftet beskriver germanerne som kulturløse og ikke like utviklet som den gresk-romerske

kulturen. De lever i en annen tidsverden og blir beskrevet som primitive barbarer (Lund 2002:45-46). Tacitus fortellerkunst er en Herodotisk fortellerform som ga datidens lesere en levende og tenkende tekst med tankemessige og glidende overganger (Bruun og Lund 1974:20-21).

Originalen til Tacitus finnes ikke i dag, men det finnes over 30 kopier av skriftet i dag som stammer fra 1400- tallet. Ikke bare er det mange ledd mellom Tacitus originale manuskript og dagens samfunn, men kopiene fra 1400- tallet er også skrevet på ulike skrivemåter, med ulike avskriftsfeil og huller i ordlyden (Lund 2002:45).

6.1 Kritikk til Tacitus

Det var vært spekulert i om Tacitus skrev *Germania* som en kritikk til det romerske samfunn og Keiser Augustus utenrikspolitikk og hans ønske om en erobring av Germania, eller som en rettleidning til et bedre og friere samfunn. Andre hevder dette var skrevet for å skildre ulikhetene mellom romerne og germanerne (van der Sanden 1996:171).

Tacitus skrev på latin og brukte romerske begreper, dermed omtalte han også de germanske gudene med latinske navn. Vel og merke de guder som var universelle men som hadde ulike navn og kult (Lund 2002:46-48). For oss i dag er det ikke lett å vite hvem av de germanske guder Tacitus henviser til når han nevner for eksempel Hercules og Mars (Lund 2002:46-48), men dette var nok et trekk fra Tacitus sin side for at den romerske leseren bedre skulle forstå og få en større innsikt i germanernes verden (van der Sanden 1996:171).

Det fins ingen klare bevis på at Tacitus oppholdt seg i Germania og skrev sin etnografi som en deltagende observatist og antropolog. Informasjonen Tacitus har om Germania er trolig gått gjennom to eller tre ledd (Irlenbusch- Reynard 2009: 85) og han har trolig vært i prat med germanere som oppholdt seg i Roma frivillig, innsatte i fengsler, germanske konger og germanske livvakter. Som en mann med høy sosial status hadde Tacitus sannsynligvis god tilgang til ulike typer kilder (van der Sanden 1996:171). Noe av den essensielle kritikken rettet mot Tacitus dreier seg rett og slett om kildeverdien til noen av opplysningene han kommer med (Bruun og Lund 1974:20-21).

Inspirasjonen Tacitus fikk fra andre etnografier, kombinert med stil og tradisjon, gjør at det kan stilles kritiske spørsmål til om han har kopiert andres beskrivelser for å omtale

germanerne. Beskrivelsen av hårfargen til germanerne, for eksempel, kan man finne igjen i andre etnografier om andre folkeslag. Har Tacitus kopiert disse beskrivelsene eller er de reelle for germanerne? Med hjelp av arkeologien og Tacitus selv kan man fastslå hans videreformidling av fordommer om det germanske folks verdier og tro i Germania (Bruun og Lund 1974:21). Bruun og Lund (1974:21-22) henviser også til et eksempel omkring germanernes oppførsel i festlige lag som i stor grad kan sammenlignes med Herodots beskrivelser av perserne i like omgivelser. Kan man diskutere om Tacitus har brukt et ”vandremotiv”? Eller er det rett og slett en felles kulturarv?

Men selv om Tacitus mest trolig benyttet seg av andre kilder og informanter og aldri så germansk livsførsel i det germanske området med egne øyne, kan vi ikke overse ham som kilde. I sammenheng med myrlik trenger det ikke å bety at disse handlingene ikke ble begått. Men på en annen side må man ikke ta det han skrev bokstavelig (van der Sanden 1996:171).

7. Myrlik og tolkninger

7.1 Definisjon

Begrepet ”myrlik” er en arkeologisk funnkategori som sprer seg over et langt tidsspenn fra 10 000 år f. Kr og fram til noen tiår før vår tid i Europa. Det er også oppdaget myrlik utenfor Europas grenser (Lund 2002:19). Disse vil ekskluderes da det ikke er relevant for min oppgave. I følge Wijnand van der Sanden (1996:16) er den vitenskapelige definisjonen på myrlik ikke bare begrenset til myrlikene med bevart kjøtt, hud osv. Definisjonen myrlik inkluderer dermed de myrlik som er bevart med bløtt vev og de myrlik hvor kun skjelettet er bevart.

I følge Lund (2002:18-21) opptrer betegnelsen myrlik første gang i en vitenskapelig artikkel i tidsskriftet *Globus*, skrevet av den tyske arkeologen Johanna Mestorf i 1871, men man antar Mestorf har lånt begrepet av sin kollega Heinrich Handelman. Det kan også være en mulighet at Johanna Mestorf har oversatt direkte fra det danske ordet *moselig*. Lund (2002:19-22) hevder også at begrepet ”myrlik” ikke er klart og entydig, og kommer videre med denne definisjonen; *ordet moselig taler egentlig for sig selv, det drejer seg om de jordiske rester av mennesker, som er funnet i moser*. Definisjonen angir ikke noen begrensninger i tid og rom, og funnkategorien myrlik er en kompleks og nyansert gruppe av arkeologiske funn. Videre hevder Lund at uttrykket myrlik er så elastisk og diffust at man er nødt til å avgrense dens gyldighet. Jeg mener myrlikene er en gruppe arkeologiske funn som er så vanskelig og diffust, og dermed umulig å angi deres eksakte plass i samfunnet. Med deres likheter og ulikheter, er tolkningsproblematikken stor og teoriene omkring denne funngruppen blir dermed variabel.

7.2 Myra

Myras egenskaper har alt å si for bevaringstilstanden til et myrlik og vi kan dele myra inn i tre hovedtyper, lavmyr og høymyr, i tillegg til en overgangsmyr. Lavmyras egenskaper bryter ned det bløte vevet til den nedgravde og kun skjelettet kan bli bevart. Jern og jerngjenstander bevares, men skulle det være rester av tre, vil det ikke beholde sin opprinnelige form (Lund 2002:26-27).

Den neste myrtypen, overgangsmyra, danner overgangen til høymyr. Den dannes ved at plantebevoksingen i myra ikke lengre får kontakt med grunnvannet på grunn av at de døde planterestene vokser i en større fart enn grunnvannet stiger. Regnvannet som er fattigere på

næringstoffer enn grunnvannet overtar vanntilførselen i myra og plantebevoksingen endrer sin sammensetning. Denne perioden blir da en overgang til dannelsen av høymyrtypen (Lund 2002:26).

Den sure høymyra har god konserveringsevne og i denne myra kan man finne bevarte myrlik, også med hår, hud, negler osv. Man kan også finne funn av ull, lær og tre, som vil bevarers i sin primære form. Oppdagelser av jern derimot er veldig liten, da jernet blir oppløst. (Lund 2002:26-27). Det er i den sura høymyra vi kan finne torvemyr , og det er planten spaghnum som etter den er død, slipper ut en type sukker som gjør hud læraktig og myrlikene brune i fargen. Dette er også grunnen til at hår og skjegg får en rødlig farge (Asingh 2007:278).

Selv to myrlik som er funnet i samme myr, kan ha ulik bevaringstilstand. Det kan for eksempel ha noe med å gjøre med hvor dypt disse menneskene var begravd i myra (van der Sanden 1996:16). Ulike deler av kroppen kan også ha forskjellig bevaringstilstand, og grunnen til dette kan være hvordan den begravde lå i myra. Den delen av kroppen som vender nedover kan være bedre bevart enn delen som vender oppover (van der Sanden 1996:16). Andre faktorer som påvirker bevaringstilstanden kan være tid og temperatur. Ved noen tilfeller, som ofte er de eldst daterte, er det kun skjelettet som er bevart. Ved andre tilfeller kan huden og kjøttet til den døde være bevart. Deler eller hele liket kan også ha blitt til likvoks. Ved dette tilfellet er ikke den kjemiske substansen bevart, men knoklene har holdt deres form. Kommer temperaturen i myra til under 4 grader celsius, vil organismens oppbrytning slakke ned eller stoppe helt opp (Lund 2002:22).

Et veldig viktig moment for at et menneskelik skal kunne inngå inn i en mumifiseringsprosess er at liket må være hermetisk lukket og ingen luft må slippe til. Grunnen til dette er at åtseldyr ikke skal få tilgang til liket og at mikroskopiske organismer som er avhengig av oksygen ikke skal kunne få hjelp til å starte opp nedbrytningen av kroppen. For at mumifiseringsprosessen skal kunne starte må derfor graven til den døde lukkes hurtig etter nedgravningen eller at vekten til den døde sørger for at kroppen synker dypt i myra og bort fra den oksygenholdige overflaten. Når kroppen er blitt mumifisert kan hår, negler, ulike organer være bevart tiden i myra (van der Sanden 1996:18).

7.3 Hvor finnes myrlik og omfang

De fleste myrlik er funnet i nordvest-Europa (Lund 2002:25). Land som Storbritannia, Irland, Nederland, Tyskland og Danmark har gjort flere oppdagelser av myrlik enn andre steder i Europa (Sanden 1996:26-33).

I følge den tyske kulturhistoriker Alfred Diecks katalog fra 1965 (Dieck 1965) hadde det til da blitt oppdaget 441 myrlik, men andre hevder at tallet var nærmere 500 (Sanden 1996:84). I dag er det vanskelig å få en nøyaktig oversikt da ikke alle oppdagelser av myrlik er dokumentert eller inkludert i Diecks katalog (van der Sanden 1996:84). Dieck har fått kritikk for manglende personlige undersøkelser av myrlikene og for å ha vært ukritisk til kildene han brukte (van der Sanden 1996:54). Hvorfor noen myrlik ikke er blitt dokumentert, kan være torvekutterens frykt for å miste inntekt, da oppdagelse av myrlik vil kreve stopp i viktig arbeid og kan være belastende økonomisk.

I følge van der Sanden (1996:84) er den største andelen myrlik med bløtt vev funnet på Jylland. Mens de eldste daterte myrlik, hvor kun skjelettet er bevart, er blitt funnet på Fyn og Sjælland. Disse er også en del av de eldste myrlikene i Europa og strekker seg ca 10 000 år tilbake. Grunnen til dette er de ulike type myrer som befinner seg i de ulike deler av Danmark.

Dateringsmessig er funnraten over myrlik i Danmark fra førromersk og romersk jernalder (500 f.Kr- 400 e.Kr) den største. Disse myrlikenes plassering i gamle germanske områder satte tidlig preg på forskningen om myrlik, og ble dermed definert som et germansk fenomen. Myrfunn gjort utenfor de gamle germanske områdene (Irland og England) ble derfor ignorert av forskere rundt første halvdel av 1900- tallet. Muligheten for å gi en god datering på myrlikene var vanskelig da andre tilhørende arkeologiske funn ofte uteble. Det store fokuset på myrlik og germanerne var et viktig holdepunkt for forskerne (Lund 2002:25).

7.4 Tre hovedgrupper av myrlik

Wijnand van der Sanden (1996:20) deler myrlikene opp i tre grupper: fysiske myrlik, ”papirmyrlik” og bevisløse myrlik.

Den første gruppen er de bevarte myrlikene, der vi har fysiske bevis på at disse faktisk eksisterer, og hvor de aller fleste befinner seg i dag på et museum (van der Sanden 1996:20).

Vi kjenner også til såkalte ”papirmyrlik”. Disse myrlikene har vi ikke fysisk tilgang på i dag da de kun fins på papir og mest trolig er forsvunnet. Man må vise en viss skepsis til disse myrlikene, siden man ikke har fysiske bevis på at de har eksistert og derfor være nøye med dokumentasjon og andre henvisninger på disse myrlikene (van der Sanden 1996:20). Alfred Dieck inkluderte papirmyrlik sin publikasjon fra 1965, og i følge Lund (2002:25-26), manipulerte Dieck antall funn og registrerte myrlik. Dette kan ha gitt et uriktig tall omkring registrerte myrlik.

Den tredje gruppen er de myrlikene som det ikke finnes bevis på den dag i dag verken i form av skriftlige kilder eller fysiske bevis. Det kan være mange grunner til dette, men et av disse kan være de vanskeligheter oppdagelsen av et myrlik kunne medføre. Før i tiden da informasjon og kunnskapen omkring myrlik var begrenset ville det trolig bli startet etterforskning, samtidig ville mange penger og mye tid gå tapt. Vi vet derfor ikke i dag hvor stort omfang av myrlik det egentlig er (van der Sanden 1996:20).

Ut ifra de registrerte funn virker som om det ikke er noen bestemt tradisjon på hvilket kjønn som skulle begravnes i myra (Pearson 2003:108), da det er oppdaget myrlik av både kvinner, menn og barn (Sanden 1996:84), og ifølge Näsström (2001:45) var det en regel om at offeret skulle være være perfekt, og gjerne en ung mann, en ung kvinne eller et barn. Arkeologiske myrfunn av barn, er sjeldent i Danmark (van der Sanden 1996:84), men da Borremosekvinnen II ble oppdaget, ble det også funnet bevarte små knokler etter et spedbarn (Glob 1977:75-76). I Danmark spenner alderen på myrlikene fra 25-40 år (Asingh 2009:223).

7.5 Arkeologiske funn av tre

En viktig indikasjon ved at det har vært innblanding av mennesker ved nedgravning i myr er at det er vært lagt pinner, stokker og steiner over og ved liket (Lund 1976:31). Det er trolig at disse bevarte trerestene hadde ulike funksjoner utifra hvilken posisjon disse ble plassert i. De kan ha ligget over, under eller ved siden av myrliket og trolig vært brukt til å holde liket nede. Når trestokkene og pinnene ble lagt ved siden av myrliket, kan det ha fungert som et slags kammer eller en innhegning. Det er funnet myrlik med rester av bevart trevirke og det er oppdaget myrlik uten (van der Sanden 1996:99-100). Trolig er ikke de arkeologiske funn av tre ikke bevart, eller at det ikke er blitt brukt i det hele tatt i forbindelse med det nedgravde myrliket i noen lokaliteter. Jeg vil allikevel tro det er sammenheng mellom myrlik og tre, kvister, greiner ect. enten det har en praktisk eller symbolsk funksjon.

7.6 Løsfunn av tekstiler og skinn i myra

Det er også oppdaget funn av tekstiler i myra uten myrlik som kan dateres til førromersk –og romersk jernalder og dette er et vedvarende fenomen i perioden eldre jernalder. Bevarte sko er i flere tilfeller blitt funnet i myra både med og uten myrlik og det er funnet til sammen 15 stykker av dem, både parvis og alene. Tre av disse kan dateres til sen bronsealder (Mannering et al 2010:263). I førromersk jernalder var produksjonen av tekstiler og skinndrakter en omfattende prosess, og må ha vært betydningsfulle gjenstander (Mannering et al. 2011:42). Ofringer av draktdeler i myra må dermed ha vært viktig for menneskene i forhistorien. Skinnkapper, ulike tekstiler og en skinnbag er også funnet i myra uten tilhørende myrlik (Mannering et al. 2010:264-265).

Funnet av en rundvevet drakt, bedre kjent som Huldremose II, datert 210-30 f.Kr, ble oppdaget 17 år etter Huldremosekvinnen. Et lignende funn med ukjent lokalitet, datert til 400-200f.kr., kan trolig tyde på at det var et relativt vanlig klesplagg i førromersk jernalder (Mannering et al 2010:266). I følge Nationalmuseets hjemmesider (2014), tror man det sistnevnte funnet kan knyttes til Søgård I og funnet av en mann. Denne drakttypen ble lenge sammenlignet med den greske peplos (Munksgaard 1974:144), og dens forkomst var av innflytelse fra øst eller sørøst- Europa, og anses som urtyper med stor utbredelse (Hald 1950:399). Men det er allikevel ingenting som tilsier at denne drakten var en kvinnedrakt fra førromersk jernalder. Tekstilet kan ha hatt en helt annen funksjon og vært brukt av begge kjønn (Mannering et al 2012:105). Huldremose II var laget av lokale råmaterialer og råmateriale fra en annen plass, men mest trolig spunnet og vevd i Danmark (Frei et al 2009:1970).

8. Forskning og tolkninger

8.1 Myrlik

Hvorfor disse menneskene er havnet i myra etter sin død, har det vært mange teorier og tolkninger på. Lady Moira kom med en publikasjon omkring myrlik i 1783, men det var først i 1824 da et myrlik ble oppdaget i Marx- Etzel, at man sammenlignet myrlikene med Tacitus og hans *Germania*. I Irland ble det på omtrent samme tid gjennomgått en massiv intervjurunde om funn av myrlik med de aller fleste innbyggerne i landet. Denne omfattende handlingen ledet fram til en registrering av myrlik funnet i 1810-20, men også myrlik funnet før disse årene. Meningen var ikke bare å samle informasjon omkring myrlikene, men hadde også en økonomisk, sosial og demokratisk karakter (van der Sanden 1996:49).

Etter 1870 var det tyskernes tur til å hevde seg i myrlikforskningen, og Johanna Mestorf publiserte den første katalogen over myrlik i 1871. Den andre katalogen Mestorf skrev kom i 1873. Mestorf kom også med en publikasjon i 1900 og med en oppfølgende del i 1907. Publikasjonene hennes omhandlet ikke bare tyske myrlik, men også myrlik fra Irland, Nederland og Danmark, og telte til sammen 52 myrlik. Mestorf hadde også en interesse for tekstiler funnet i sammenheng myrlikene. Hun konkluderte med at myrlikene hun arbeidet med kunne dateres til romersk jernalder og at de tilhørte germanske grupper, altså en klart definert geografisk og kronologisk begrenset funngruppe. Hun mente også at menneskene funnet i myra hadde blitt straffet (van der Sanden 1996:49-52), omkommet eller myrdet, og støttet seg på Tacitus og hans *Germania* (Lund 2002:33).

I tysk arkeologi begynte man tidlig 1900-tallet å være opptatt av myrlikenes tilknytning til den germanske kultur. Myrlik datert til en annen tid eller utenfor det germanske territoriet ble dermed ikke ansett som myrlik. I likhet med Mestorf konkluderte Hans Hahne i 1918 med at myrlik var en del av en kultur og dens grenser, og hevdet at myrlikene var utsatt for en germansk rettskultur. Videre utgjorde myrlikene en kronologisk og kulturelt sammenhengende funngruppe. Denne tolkningen viser at Hans Hahne var et barn av sin tid i kulturarkeologien (Lund 2002:23). På Hahne sin tid ble også arkeologiske funn regnet som germanske uansett datering med stort tidspenn (Lund 2002:24). Den danske rettsmedisiner Vilhelm Ellermann hevdet imidlertid i 1916 at rettsmedisinsk deltagelse var viktig for tolkningen av myrlik og dens betydning (Lund 2002:18-19).

Retthistorikeren Karl v. Amira kom i 1922 med en delvis ny teori omkring myrlikene som var inspirert av middelalderens germanske dødstraffer. Han baserte også sin teori på Tacitus og *Germania*. Karl v. Amira hevdet at myrlikene var ofre til den guddom de hadde krenket. Denne teorien er bedre kjent som den sakrale offertteori. Teorien ble mange år senere kraftig kritisert for å ha brukt middelalderen som utgangspunkt for å tolke myrlik fra oldtiden (Lund 2002:34-35).

I følge Lund (1976:18-19) mente Karl v. Amira at germanerne hadde to ulike rettsystemer i denne perioden. Det ene var et *profant* rettsystem for alminnelige brudd på loven, hvor straffen var fredløshet. Det andre rettsystemet definerte han som et *sakralt* rettsystem. Brudd på dette medførte offerdøden. De strafferettslige bruddene på det sakrale rettsystem kunne være alt fra krenkelse på en helligdom til drap og voldtekt. Tyveri gikk også under denne kategorien. v. Amira mener videre at ved å begå ulovlige handlinger påkalte man gudenes sinne og dermed måtte fjernes fra samfunnet. Man ble så ofret til de guder som de hadde krenket med sine handlinger. Denne ofringen fikk dermed en kultisk karakter. Utgangspunktet for denne teorien var et vers fra Tacitus *Germania* som omtalte de kriminelle og hvilke konsekvenser det fikk.

På 1930-tallet begynte Alfred Dieck å gjøre seg gjeldende i myrlikforskningen, og Dieck hadde allerede i mange år hatt stor interesse for arkeologiske funn av myrlik. Hans publikasjoner kom på rekke og rad i mange år og i hans siste publikasjon i 1986 hadde han inkludert 1850 myrlik (van der Sanden 1996:54).. I 1965 utgav han det som mange ser på som hans viktigste verk, dette verket inkluderte tematiske studier av myrlik (Dieck 1965) Dieck var uenig i Mestorf og Hahnes teorier om at myrlik som fenomen var geografisk og kulturelt begrenset (Sanden 1996:54), og i 1965-verket kom han fram til at myrlikene ikke hadde noen begrensninger verken i tid eller rom (Lund 2002:23). Dette var en viktig påstand for å endre de tidligere arkeologer sine påstander om at myrlik kun var en funngruppe innen den forhistoriske germanske kultur og levemåte (van der Sanden 1996:169). Dieck sine teorier går også ut på at det ikke finnes kun en forklaring på hvorfor disse menneskene ble begravd i myra (van der Sanden 1996:169). I senere tid har Dieck blitt kritisert av forskere for sine arbeidsmetoder da han kun festet sin lit til rapporter og papirmyrlik og ikke undersøkte myrlikene personlig. Han var heller ikke kritisk til sine kilder, som dermed kan ha ført til registreringer av myrlik som aldri har eksistert (van der Sanden 1996:54). Det er også hevdet at Dieck diktet opp myrlikfunn i sin katalog fra 1965 (Lund 2002:37).

Omkring 1950 fikk Danmark mye oppmerksomhet for oppdagelser av nye myrlik. Det var særlig Tollundmannen, Grauballemannen og myrlikene fra Borremose som fikk mye omtale. Det kom stadig nye funn av myrlik i Danmark, men disse fikk ikke i like stor grad så stor oppmerksomhet som de ovennevnte på grunn av at den store begeistring var dabbet litt av (van der Sanden 1996:55). Det var de eldre funnene, som blant annet Ellingkvinnen, som kuppet interessen til forskerne. På 70- tallet ble det også tatt i bruk røntgen som forskningsmetode. Dette ga forskningen nye svar på gåten omkring myrlik. Det var også viktig å bruke forskere fra flere ulike felt og man arbeidet sammen og fikk dermed utvidet sin kunnskap om fenomenet myrlik (van der Sanden 1996:55).

Den danske arkeologen Elise Thorvildsen kom med en ny teori omkring myrlik i 1952 der hun hevdet at myrlikene kunne ha omkommet som en del av menneskeofring til en guddom, og denne offerteorien ble godt mottatt av Riksantikvar og arkeolog P.V. Glob. Hun undersøkte ulike karakteristika som påkledd eller nakenhet, bevis på vold og andre viktige elementer som steiner, grener og kvister, og mente dette var viktige faktorer i hellige handlinger som inkluderte menneskeofringer (Lund 2002:35). Denne teorien refererte til Tacitus *Germania* og verset omkring menneskeofringer til fruktbarhetsguden Nerthus (vers 39 og vers 40) (van der Sanden 1969:168, Lund 1976:19-20). Glob hevder, (1977:41-47), at mageinnholdet til Borremosemannen og Grauballemannen var plantekost og at dette var en såkalt rituell plantekost som ofrene inntok før de ble ofret. Denne teorien ble senere motbevist ved at plantekost var vanlig kost under jernalderen og spesielt under perioder hvor det var dårlig tilgang på mat (Lund 1976:23-24).

Kilden Thorvildsen og Glob baserte store deler av teoriene var vers 39 og 40 fra Tacitus *Germania*. Under følger relevante utdrag fra disse to vers i en oversettelse fra Bruun og Lund 1974.:

39.

På et fastsat tidspunkt mødes alle folkeslag af samme navn og samme slægt, repræsenteret ved udsendinga, i en skov av fædre viet, af frygt omgivet, fra urtiden hellig. Dèr fejrer de med et menneskeoffer på de forsamledes vegne de grufulde begyndelse til deres barbariske kult.

40.

(...) dyrker Nerthus, det vil sige Moder Jord, og tror, at hun griber ind i menneskenes anliggender og kommer kørende rundt til de forskjellige folkeslag. (...) Slaver, som straks efter opslugen av søen, udfører renselsen. Dette har skabt en hemmelighedsfuld gysen og from uvidenhed om, hvad det er for et væsen, som kun ses av disse dødsdømde.

(Hentet fra Bruun og Lund 1974:71-73)

I følge Wijnand Sanden (1996:168) var ikke denne teorien helt overbevisende for tyskerne. Gjennom studier av utvalgte myrlik hevdet K. W. Struve at disse menneskene var fryktet av folket og ikke fikk fred i en ordinær begravelse. De ble dermed ufarliggjort ved å bli maltraktert, avkledd og klipt av håret etter døden inntraff. Slike myrlik blir videre omtalt som *isolerte myrlik*. Viderer hevder Struve at det også var myrlik som var en del av et hellig rite og ikke resultatet av en form for straff. Slike myrlik kunne ha blitt gitt som offer i en hellig handling. Det ble dermed viktig å analysere andre arkeologiske artefakter, for eksempel keramikk, dyrebein og våpen, som ble funnet i sammenheng med myrliket, for å kunne tolke hvilken form for myrlik det var (van der Sanden 1996:168-170). Brothwell, Liversage og Gottlieb hevder i følge Wijnand van der Sanden (1996:170), i likhet med Struve, at de isolerte myrlikene som har blitt utsatt for vold og skader ikke har noen sammenheng med hellige ofringer. Trestokkene og pinnene som ble funnet sammen med myrlikene kan ha blitt brukt til å slå og banke de straffede. Å bli begravd i myra var synonymt med å bli ekskludert fra resten av samfunnet.

I 80-årene blomstret forskningen på myrlik opp da Lindowmannen ble funnet i England. Ulike forskere innenfor ulike fagfelt produserte nye resultater og litteraturen omkring de eldre myrfunn utvidet seg. Myrfunn fra Nederland som tidligere hadde fått lite oppmerksomhet ble forsket på i mye større grad. Andre arkeologiske funn oppdaget med myrliket ble også viktig for å lage seg et bilde i tillegg til andre vitenskapelige undersøkelser som DNA-analyser, CT-skanning og lignende. Det ble også utviklet en interesse for Diecks katalog fra 1965 og hans oversikt over papirmyrlikene. I Danmark dukket det ikke opp noen nyere funn, men interessen for de eldre myrlikene økte (van der Sanden 1996:57-59). Rettsmedisinere ble inkludert i forskningen i begynnelsen av 1980-tallet og bidro også til forskningen med vitenskapelige bidrag (Lund 2002:37).

Tidlig på 2000- tallet er det kommet teorier om at flere av myrlikene kan ha havnet i myra som et resultat av en oversett begravelsestradisjon (Mannering et al.:2012:103), og at volden og ødeleggelsen (evt kremasjon) av liket kan ha vært en viktig tradisjon for reisen fra levende til død, og dermed befri sjelen fra kroppen og hindre at den dodes kropp kommer tilbake i følge Ravn (2011:86). Andre forskere hevder at flere av myrlikene kan ha vært utsatt for noe de kaller en trefoldig og firfoldig død. Med trefoldig menes det at ofret har blitt utsatt for henging, slag/stikk og drukning (Green 2002:87, Näsström 2001:54). Denne formen for drap settes i sammenheng med germanske og keltiske religiøse ofringsritualer (Näsström 2001:47), og ofring til tre forskjellige guder på samme tid (Näsström 2001:54).

I tillegg er det fremsatt teorier som omfatter naturlig død, dødsfall ved ulykker, mord, ofringer og myra inkludert i begravelsesrituale i ulike former (Ravn 2011:86). I følge Ravn (2010:110) trenger ikke myrlikene ha vært kriminelle, eller ofrede, men kan ha hatt et ønske om en annerledes begravelse og dødd av naturlige årsaker eller at den dødsårsakene til den den døde er betydningsfull for plassen den døde begravnes. I dag er det mange forskere som har løsrevet seg fra Tacitus *Germania*, og tolkningene viser en stor diversitet (Ravn 2011:86).

8.2 Ofringer av hvem

Selv om det er mange ulike teorier på hvorfor myrlik er havnet i myra, baserer hovedvekten av disse seg på at myrlik representerer ofringer av mennesker under hellige handlinger. Disse hellige handlingene kan ha vært rettet mot ulike helligdommer til ulike tid. I neolittisk tid, hvor jordbruket satte sine røtter og gode avlinger var viktig, kan fruktbarhet vært en viktig ofringsfaktor. Mens det i senere tid kan ha vært ofringer til ære for militære seire eller ofringer i forbindelse med tap og lidelse etter kamper (van der Sanden 1996:178). Wijnand van der Sanden (1996:178) hevder videre at myrlikene som dateres mellom det første århundre før Kristus fram til det 4. Århundre kan ha vært menneskeofringer i forbindelse med sosialt stress, som migrasjon, romerrikets utvidelse og anspenhet mellom mindre grupper.

Tacitus hevdet slaver og innsatte (vers 39 og 40) ble brukt til menneskeofringer. Men man kan også tenke seg at uskyldige kvinner, menn og barn mistet livet sitt i hellige handlinger, i tillegg til mennesker med fysiske og psykiske plager (van der Sanden 1996:178-180).

8.3 Tekstiler

I følge Hald (1980:12) var Thomsen først ute i Danmark med å utgi en katalog over tekstiler fra jernalderen med ”Vævede Stoffer fra Jernalderen”. I 1863 i Danmark kom C. Engelhardt (Engelhardt 1863) med en publikasjon om mannsdrakten som ble funnet i Thorsbjerg myr, men det tok lang tid før neste publikasjon omkring oldtidens drakter i Danmark kom. Først i 1941 kom Poul Nørlund (Nørlund 1941) ut med en oversikt over tekstilene i Oldtid og Middelalder.

Norge, Sverige og Tyskland viste tidlig interesse for oldtidens tekstiler og Johanna Mestorf, som jeg har omtalt tidligere i kapitlet omkring myrlik, var på slutten av 1800-tallet og tidlig 1900-tallet opptatt av tekstilene funnet med myrliket og det tekniske arbeidet bak. Hun arbeidet mest med myrlikene som var blitt funnet nær Thorsbjerg, og registrerte veveteknikker, draktens utforming og hva klærne var produsert av (van der Sanden 1996:49-51). To av hennes publikasjoner kom ut i 1900 og 1907 (Hald 1950:3).

Richardt Stettiner i 1911 (Stettiner 1911) og Hans Hahne i 1920 viste også interesse for tekstilene fra det tyske området, og i senere tid ble det i Tyskland presentert tekstiler ved nye enkeltfunn (Hald 1950:3-4). I Sverige ble det mellom 1924 og 1943 publisert tre publikasjoner omkring tekstiler fra myrfunn. Sune Lundqvist, Emilie v. Walterstorff og Lennart v. Post med sin behandling av bronsealderkappen fra Gerumsberget (Lindqvist et al 1925). Holger Arbmans og Elisabeth Strömberg kom med en publikasjon om jernaldervanten funnet i Åsle myr og A. Sandklefs undersøkte et draktfunn fra middelalderen (Hald 1950:4).

Norges har også bidratt til tekstilforskningen, selv om det arkeologiske materiale over myrlik og tekstiler er begrenset. H. Dekedams publikasjon om tekstiler funnet i Tegle myr, Bjørn Hougen utgivelse av Helgelandsfunnet og Gutorm Gjessings studier av mannsdrakten fra Skjoldehamn har blitt viktige bidrag i tekstilforskningen (Hald 1950:4). Charlotte Blindheims studie av kvinnelige vikingdrakter, har også bidratt med nytt materiale (Hald 1980:12).

Margrethe Hald (Hald 1950) kom i 1950 med en publikasjon med oversikt over alle tekstiler fra grav- og myrfunn i jernalderen i Danmark (Olddanske tekstiler). I 1962 publiserte hun en oversikt over jernalderens drakter i ”Jernalderens dragt”, og 18 år senere kom en engelsk utgave av publikasjonen fra 1950, ”Ancient Danish Textiles From Bogs and Burials” (Hald 1980). H. Handelmann og Ad. Pansch beskjeftet seg med tekstiler og ga ut publikasjoner i

1973 (Hald 1950:3). Elisabeth Munksgaard skrev i 1974 (Munksgaard 1974) ”Oltidsdrakter”. Hun ønsket med denne publikasjonen å sette de danske tekstil- og draktfunn inn i sammenheng med resten av Europa. I 1986 (Bender Jørgensen 1986) ga den danske arkeologen Lise Bender Jørgensen ut en oversikt over alle tekstiler funnet i Skandinavia med ”Forhistoriske tekstiler i Skandinavien”. I 1992 kom en utvidet utgave som inkluderer tekstilfunn i hele Nord-Europa, ”North European Textiles until AD 1000” (Bender Jørgensen 1992).

I 2005 ble det opprettet et forskningscenter i København, Center for Textile Research, i regi av Ulla Mannering og Marie-Louise Nosch (Mannering 2005:26). I følge Mannering (2005:26) var meningen med dette forskningscenteret å sette fokus på tekstilforskningen fra antikken til i dag i en nasjonal såvel som internasjonal regi.

9. Komparativ analyse av materialet

9.1 Systematisk analyse

Jeg har laget syv tabeller for å danne en systematisk statistikk over de funn som er gjort omkring mitt utvalgte arkeologiske materiale. Jeg har valgt ut ulike kategorier som kjønn, hva slags materiale som er blitt brukt, ulike tekstil- og skinnfunn hos de ulike kjønn, funn av andre arkeologiske gjenstander og hva slags materiale som er brukt, hva slags plagg som er blitt funnet bevart, de tekstiltekniske valgene som er blitt brukt, om dødsårsaken er avklart og om antydningen til vold er tilstede. Grunnen til dette er for å finne ut om det finnes noen sammenheng mellom de ulike kategoriene og om dette kan si noe om statusspørsmålet hos myrlikene.

Med hensyn til tabellene jeg har laget, vil det være noe form for feildata, da ikke alle opplysninger jeg har vært interessert i, har vært å få tak i. Har det vært noe uklarheter har jeg laget en liten notis under tabellen for å belyse dette.

9.1.1 Skinnkappene

40% av alle plagg funnet i myra er av skinn, bestående av kapper, luer, belter og sko, og var trolig en viktig del av klestradisjonen i tidlig jernalder (Mannering et al 2012:105). Ofte var det brukt skinn fra dyr i husdyrhold som sau, geit og storfe, men det er også funnet skinn fra ulv, hjort og oter.

Skinnplaggene var forseggjort med standardiserte mønstre (Mannering et al 2012:105). Om denne klestradisjonen fortsatte inn i yngre jernalder, er usikkert da det ikke er oppdaget noen myrfunn med tekstil og drakt fra denne perioden (Munksgaard 1974:126). Nye dateringer fra blant annet Kragelund i Danmark viser at tradisjonen med å nedgrave mennesker og tekstiler i myra også var et velkjent fenomen i middelalderen (Mannering et al 2010:261). Til sammen er det funnet 14 myrlik i forbindelse med skinnkapper, enten de er plassert sammen med kappen eller den var tullet rundt myrliket (Mannering et al 2010:263). Skinnkappene var forbeholdt begge kjønn. Skinnkappen kunne også begraves i myra uten myrlik (Mannering et al. 2010:265).

Skinnkappene er sydd sammen av større og mindre biter og er åpen foran (Munksgaard 1974:126) og som i Huldremosekvinnens tilfelle, er det gjort flere funn av to skinnkapper i

samme grav. Trolig ble disse kappene brukt samtidig, hvor den innerste kappen hadde pelssiden innover og ytterkappen hadde pelssiden utover (Mannering et al 2012:109, Munksgaard 1974:126). Utifra utforming og teknikk som vises i kappene, var det trolig et eget yrke å lage klær og plagg av skinn (Mannering et al 2012:109), og trolig var skinnkappen av stor verdi med tanke på mengden av skinn som ble brukt, og tilgang på råmateriale (Schmidt 2013:12).

Symmetriske kapper (Type A) er de vanligste med en trapeslignende form laget av syv mindre hovedbiter. Fem av disse bitene hadde en rektangulær form, mens to hadde en L- form. For å dekke resten av kappen ble det brukt ytterligere små biter (Mannering et al 2012:107-108). På de fem rektangulære og de to L-formede skinnbitene ble det brukt seks eller syv ryggskinn fra mindre dyr. Kappens største lengde er omtrent to ganger så lang som kappens høyde (Schmidt: 2013:8). Denne skinnkappen var trolig båret over begge skuldre, med et feste foran (Hald 1980:316). På flere av kappene kan det være bevarte snører, parvis eller tre sammen, eller andre lukkemekanismer. Ytterkanten på de symmetriske kappene var rå, og ikke forsterket med søm eller var kantete (Schmidt 2013:9).

Figur 13: Skinnkappe fra Krogens Mølle. (Munksgaard 1974:127)

Trolig er skinnkappene gått i arv eller tilpasset eieren under oppveksten og skinnkappen fra Karlby er blitt gjort større ved å sy på en ekstra krage og revers. (Schmidt 2013:12). I kategorien symmetriske skinnkapper, ligger også kappene med hette, som blant annet er funnet med kvinnen fra Krogens Mølle (Schmidt 2013:11).

De asymmetriske skinnkappene (Type B) var mindre vanlig. De kjennetegnes ved en skjev nakkelinje og den midtre biten var kuttet asymmetrisk. Huldremosekvinnens ene kappe tilhører denne kategorien (Hald 1980:315-316). Disse skinnkappene er laget av fire store symmetrisk skårete skinnstykker, og det ble brukt minst fire ryggskinn (Schmidt 2013:11). I følge Mannering (et al 2012:108), var kappene tilpasset eieren. Man tror skinnkappen ble båret over den ene skulderen og under den andre og man festet skinnkappen med stropper og knapper av lær. Man kan også ha brukt bindebånd, snøring eller en liten trepinne istedenfor knapp (Munksgaard 1974:126). Disse kappene har krage (Hald 1980:316). Andre skinnkapper funnet bevart av denne typen er skinnkappen fra Auningkvinnen og to skinnkapper fra Borremosemannen I (Hald 1980:315-316).

Den tredje typen mangler krage og er asymmetriske (Type C), og den innerste skinnkappen til Huldremosekvinnen og skinnkappen til Haraldskjærkvinnen er av denne type (Hald 1980:315-316). Bæremåten av kappen er trolig lik de asymmetriske kappene (Hald 1950:323). I den senere litteraturen omtales disse typene kun som symmetriske og asymmetriske skinnkapper (Se blant annet Schmidt 2013 og Mannering et al 2012).

Skinnkappen har en lang tradisjon og var mest sannsynlig brukt som et klesplagg, da det fremgår på flere kapper ulike lukkemekanismer, tilskjæring av kappen og hvordan kappen er sydd. Både de symmetriske og de asymmetriske kappene har vært brukt i henholdsvis 600 – og 1100 år, og trolig er dette plagget videreført i generasjoner (Schmidt 2013:12).

Skinnkappene var ikke like tidskrevende å lage som plagg av tekstiler og det er heller ikke uvanlig at kappene ble reparert eller lappet sammen etter bruk. Huldremosekvinnens indre kappe ble lappet og fikset på hele 22 ganger (Mannering et al 2012:109). Når disse reparaasjonene ble gjort, er vanskelig å finne ut (Nørgaard 2008:54).

Skinnkappene var et anvendelige klesplagg, brukt av både kvinner og menn (Munksgaard 1974:126). Bruksmåten var trolig avhengig av vær og klima, og det kan godt hende brukstradisjonen var forskjellig innad mellom kjønnene (Mannering et al 2012:109). Det er muligheter for at skinnkappen hadde en vesentlig rolle i nedleggelsen av mennesker i myra, og de tilfeller hvor kappen uteblir kan den ha blitt borte og ikke bevart i myra eller at det ikke ble meldt inn til de sakkyndige (Mannering et al. 2010:263).

Å finne paraller til skinnkappen i resten av verdens forhistorie er vanskelig. Det er også klart de ikke kan sammenlignes med de bønneformede kappene fra bronsealderen, det er likheter med mannskapper funnet i eikekistefunn og trolig skyldes dette en felles opprinnelse (Hald 1950:326). Men i følge Hald (1950:327), er det vanskelig å trekke konklusjoner om skinnkapper omkring deres opprinnelsessted eller påvirkning utenifra. Germanerne og deres tilknytning til skinnkappene er omtalt både av Cæsar og Tacitus i vers 17 (Hald 1950:326-327).

Vers 17, Tacitus Germania

...De går også med skind af vilde dyr. Og medens de, som bor nærmest Rhinen, bærer dem skødeløst, er folkene længre inde i landet mer omhyggelige i deres valg af skind, fordi de ikke gennem handel får fine klæder. De utvælger vilde dyr, hvis aftrukne huder de lader overså med spættede skind fra store dyr, som kommer til verden i det ydre Ocean og det ukendte hav.....

(Bruun og Lund 1974:53)

Tacitus omtaler bruken av skinn som klær i sitt verk, og i mitt materiale kan vi se at skinnkapper var et relativt vanlig klesplagg, hvertfall blant myrlikene. Men som jeg tidligere har nevnt, må man være kritisk til Tacitus og *Germania*.

Tabell 1. Skinnkapper

	Kvinne	Mann	Totalt
Lokalitet med skinnkappe	5	3	8
Lokalitet med en skinnkappe	4		4
Lokalitet med flere skinnkapper	1	3	4
Lokalitet med type A	2	2	4
Lokalitet med type B	2	1	3
Lokalitet med type C	2		2
Lokalitet med ukjent type		1	1
Skinnfragment med ukjent funksjon	1	1	2
Materiale: Sau	4	3	7
Materiale: Ku		1	1
Materiale: Lam		1	1
Materiale: Bever		1	1
Materiale: Ulv el. Hund		1	1
Materiale: Okse	1		1
Materiale: Geit	1		1

* Det er uklart om Haraldskjærkvinnens skinnkappe er av sau eller okse, og dermed telt opp som begge deler.

Av åtte lokaliteter med bevarte skinnkapper er det 13 skinnkapper til sammen. Av de kvinnelige myrlik er det to kvinner (Ellingkvinnen (Hald 1980:36) og Kvinnen fra Krogens Mølle (Schmidt 2013:11)) som har symmetriske skinnkapper, type A. Skinnkappen fra Krogens Mølle skiller seg ut fra Ellingkvinnens kappe ved at den har hette, som er skåret ut i ett med kappen (Munksgaard 1974:126). Blant de mannlige myrlik som har skinnkappe i samme type er myrliket fra Karlsby (Hald 1950:320-322). Karlsbymannen er i besittelse av enda en skinnkappe, men hvilken type denne kappen er, er ukjent for meg. Denne skinnkappen skiller seg ut ved at den er produsert av materiale som bever, hund eller ulv og ku (Hald 1980:47). Mens skinn fra sau ser ut til å være mest brukt blant de andre myrlik både blant kvinnelige og mannlige myrlik. Daugbjergmannen har tre bevarte skinnkapper, hvorav to av disse er sterk fragmenterte og dermed ikke mulig å konstantere hvilke typer disse er. Den tredje og best bevarte er av type A og laget av saueskinn (Hald 1980:34). Av de asymmetriske kappene (type B og C) er det til sammen 7 skinnkapper. Der skinnkappen til

Auningkvinnen og den ytre skinnkappen til Huldremosekvinnen er av type B, mens Borremosemannen (I) er det eneste mannlige myrlik, med to skinnkapper av denne typen (Hald 1950:320-322). Den andre asymmetriske typen (type C) er funnet bevart med Haraldskjærkvinnen og den indre kappen til Huldremosekvinnen (Hald 1980:315-316). Ingen mannlige myrlik i mitt utvalgte materiale er funnet med den siste asymmetriske typen.

Ingen mannlige myrlik er funnet med kun en skinnkappe, mens de fleste kvinnene er blitt utstyrt med en skinnkappe, med unntak av Huldremosekvinnen og kvinnen fra Krogens Mølle. Sistnevnte ble funnet med to skinnkapper, hvor den ene er sterkt fragmentert og den andre er kappen med hette (Hald 1980:15).

Da disse lokalitene inneholder skinnkapper i både type A, B og C, ser jeg ingen sammenheng omkring de ulike typene og statussymbol, da også begge lokalitene er rike på tekstiler (se katalog bak).

9.1.2 Skinn- og tekstilfunn

Tabell 2. Skinn- og tekstilfunn

Lokalitet med	Kvinne	Mann	Totalt
Lokalitet med kun skinnkapper	1		1
Lokalitet med kun tekstil	3		3
Lokalitet med skinnkappe og tekstil	4	3	7
Lokalitet uten funn av skinnkappe og tekstil		3	3
Lokalitet med annet arkeologisk materiale/gjenstander	6	4	10
Lokalitet uten arkeologisk materiale/gjenstander	2	3	4

Av 14 utvalgte lokaliteter, er det til sammen syv lokaliteter med bevart skinn og tekstil. Det er fire kvinner og tre menn, og under denne kategorien finner vi Auningkvinnen (Hald 1980:49), Haraldskjærkvinnen (Hald 1980: 58), Borremosemannen I (Hald 1980:18-20), Daugbjergmannen (Hald 1980:34), Huldremosekvinnen (Hald 1980:50-52), kvinnen fra Krogens Mølle (Hald 1980:15-16) og mannen fra Karlby (Hald 1980:44-47).

I mitt utvalgte materiale er det ingen funn av mannlige myrlik med kun bevarte tekstiler eller skinnkapper, men de kvinnelige myrlikene stiller litt sterkere i disse kategoriene.

Ellingkvinnen er det eneste myrliket med skinnkappe uten funn av bevarte tekstiler, mens Ardenkvinnen (Hald 1980:28), Borremosekvinnen II (Glob 1977:75) og Borremosekvinnen III (Hald 1980:20) er funnet med bevarte tekstiler uten funn av bevarte skinnkapper. Det er verdt å merke seg at både Ardenkvinnen og Borremosekvinnen II, er to lokaliteter med rike tekstilfunn bestående av flere ulike plagg i tekstil (se katalog bak). Det er tre lokaliteter uten funn av bevart tekstil og skinnkapper, Tollundmannen (Asingh 2007:294), Grauballemannen (Asingh 2007:19) og Røndbjergmannen (Hald 1980:66). Grauballemannen skiller seg spesielt under denne kategorien da han er den eneste lokalitet uten funn av verken bevarte klesplagg i tekstil, skinn eller annet arkeologisk materiale (Asingh 2007:19). Tollundmannen var i ført en lue (Asingh 2007:294), og Røndbjergmannen hadde sko (Hald 1980:66).

Til sammen er det 10 lokaliteter med andre arkeologiske funn enn draktrelaterte, hvor det er seks lokaliteter med kvinnelige myrlik og fire lokaliteter med mannlige myrlik. Det er fire lokaliteter uten andre arkeologiske funn, hvorav to av disse er lokaliteter med kvinnelige myrlik og tre med mannlige myrlik. Hva disse arkeologiske funnene består av vil jeg komme tilbake til med en mer detaljert gjennomgang og beskrivelse.

9.1.3 De ulike draktdelene

Tabell 3. Draktdeler

	Kvinne	Mann	Totalt
Lokalitet med:			
Skinnkapper	5	3	8
Rektangulære tekstiler	5	1	6
Tepper/slå-om plagg	4		4
Underdeler	1		1
Skjerf	3		3
Annet	1*	1	2
Uidentifiserbart tekstilfragment	3	2	5
Uidentifiserbart skinnfragment	1	1	2
Sko		2	2
Lue/ hårnnett av tekstil og skinn	2	2	4

* Ardenkvinnen: Betegnet som et grovt klede

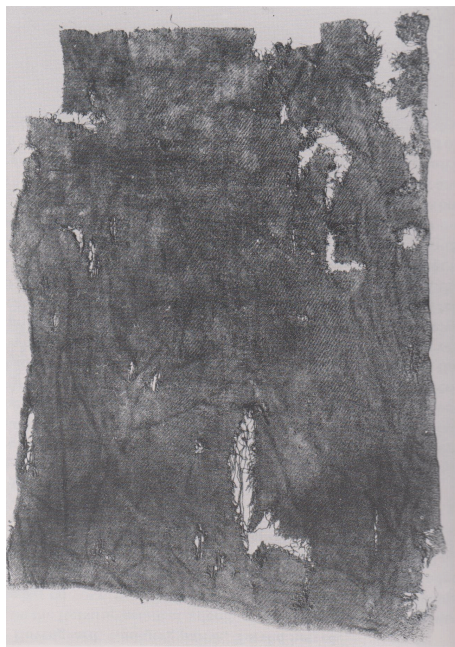
Jeg har med denne tabellen forsøkt å få en oversikt over de ulike draktdelene myrlikene har fått med seg i myra. Noen av tekstilene er presentert som tekstilfragmenter/tøystykker og lignende i katalogen bak, og dermed ført opp som uidentifiserbart tekstilfragment i tabellen. Andre tolkninger omkring tekstilfragmentene, vil diskuteres i dette kapittelet. Rektangulære tekstiler var veldig vanlig i perioden og brukt på ulike måter.

Det er funnet flere rektangulære tøystykker sammen med myrlikene i ulike størrelser, og vi kan derfor dele disse opp i flere underkategorier som tepper, underdeler, skjerf og annet. Rektangulære tekstiler kan ha hatt flere bruksmåter og var svært vanlig i førromersk jernalder (Hald 1980:378). Disse tekstilene ble brukt av begge kjønn og videre betegnet som slå- om klær (Mannering 2013:6)

9.1.3.1 Tepper/slå-om plagg:

Denne gruppen av rektangulære tekstiler har et ca mål på 150x100 cm (Mannering et al 2012:105), og i mitt materiale er det kun fire kvinnerlige myrlik som har tekstil definert som teppe/slå-om plagg. Disse er Auningkvinnen (Hald 1950:49), Kvinnen fra Borremose II (Glob 1977:75), Kvinnen fra Borremose III (Hald 1980:20) og Ardenkvinnen (Hald 1980:28). Hald (1980:28) definerte dette tekstilet som et grovt klede, men funksjonen er antakeligvis den samme. Hos det mannlige myrliket fra Karlby, ble det funnet flere rutete tøystykker fra samme plagg som mest sannsynlig hadde funksjon som et teppe/slå-om plagg, men målene er litt annerledes enn det antatte målet i denne gruppen, da den måler 116x93cm (Hald 1980:44). Da disse plaggene blir brukt av både kvinner og menn, (Mannering 2013:6) er det naturlig å anta dette var et relativt vanlig klesplagg i førromersk jernalder og trolig fungerte på flere måter, som for eksempel kapper. For å holde plagget på plass, er det trolig blitt brukt ulike hjelpemidler (Mannering et al 2012:105), avhengig av funksjon og hvordan tekstilet ble båret.

Ardenkvinnen har med seg enda et rektangulært tekstil, som blir omtalt som et teppe. Dette tekstilet er en anelse større enn de andre jeg har beskrevet og måler 274x90cm. Det interessante med de rektangulære tekstilene funnet bevart med Ardenkvinnen, er at de er, sydd sammen av to mindre deler (Hald 1980:28), og kan i følge Hald (1980:378) ha blitt brukt som et skjørt eller som en slags overdel.

*Figur 14: Ardenkvinnens teppe
(Hald 1950:51)*

Tacitus beretninger om kappene er interessante i forhold til forskning omkring tekstiler i forhistorien.

Vers 17, Tacitus Germania

Deres almindelige beklædning er en kappe, som hæftes sammen med et spænde eller – i mangel heraf – en torn. Uden ellers at være dækket af tøj tilbringer de hele dage ved arneilden. De mest velhavende udmærker sig ved at være iført en klædedragt, der ikke er flagrende, sådan som Sarmaternes og Parthernes, men stramtsiddende og fremhæver alle lemmerne....

(Bruun og Lund 1974:53)

Sammen med kvinnen fra Krogens Mølle, ble det funnet en hel del bevarte tekstilfragmenter og tøyestykker. Tre av disse tøyestykkene er rutete, noe som var relativt vanlig i perioden. Men hva disse tøyestykkene egentlig skulle være, kan være vanskelig å konkludere. Man kan allikevel ut i fra de andre myrlikfunn og deres tekstiler, se for seg at denne kvinnen også hadde med seg rektangulære tekstiler i myra med ulike funksjoner, da dette var relativt vanlig i perioden.

9.1.3.1 Underdeler:

Jeg vil tro at lengre skjørt var et alminnelig bruksplagg for kvinner i perioden, da dette plagget trolig var både praktisk og funksjonelt. Men da det kun er funnet to eksempler på underdeler i mitt materiale, er det vanskelig å si om dette var et plagg som symboliserte status for mennesker begravd i myra, med det er verdt å merke seg at begge lokaliteter med funn av bevarte underdeler, er relativt rike funn med bevarte tekstiler og skinnkapper (se katalog bak). Dette er et emne jeg vil diskutere senere i oppgaven, og om dette er et viktig element omkring statusspørsmålet.

I tabellen har jeg kun krysset av en kvinnelig lokalitet med funn av bevart underdel, da den angivelige underdelen til kvinnen fra Krogens Mølle er funnet som tøyfragmenter. Tøyfragmentene betegnes som en underdel, og vil dermed bli diskutert under denne kategorien (Hald 1980:16, Nationalmuseet 2014).

Under denne kategorien er det to lokaliteter, og naturlig nok, kvinnelige myrlik. Som de fleste andre rektangulære tekstiler, ble underdelen gjort ferdig på veven. Etterarbeidet besto av en enkel montering som skulle holde skjørtet på plass. På underdelen til Huldremosekvinnen var det sydd på et vevet bånd i livet, med en lærsnor. Underdelen til kvinnen fra Krogens Mølle var litt annerledes, da lærsnoren trolig ble trukket gjennom den ene kanten. Videre var underdelen ensfarget med tre blå striper rett under kneet (Nationalmuseet 2014). Som jeg tidligere har beskrevet, var Huldremosekvinnens underdel trolig i blå nyanser (Mannering 2009:50).

Teppet med frynser funnet med kvinnen fra Borremose III, kan minne om underdelen funnet med Huldremosekvinnen og kvinnen fra Krogens Mølle, men Hald (1980:21) hevder at det var to forskjellige muligheter med hensyn til bæremåte av dette plagget. I teppet var det laget små hull, syv til sammen, som trolig er bevis på at noe er brukt til å holde fast teppet rundt hennes kropp. Det kan også ha vært brukt små pinner, tre eller ben som ikke er bevart etter tiden i myra. Lærstrimlene funnet ved tekstilet, minner om underdelen fra Huldremosekvinnen, der det ble brukt lærstrimler til å holde skjørtet på plass (Hald 1950:13).

Figur 15: Borremosekvinnen III (1948) (Asingh 2007:299)

Da hun ble funnet var teppet tullet rundt hennes overkropp, rett over brystet og under armhulene. På ryggen var tekstilet trukket opp under bakhodet hennes. Hullenes plassering i tekstilet var på brystet og ved høyre øret. Det kan ha vært flere årsaker til å tekstilet er blitt trukket opp bak, og trolig skjedde dette etter nedleggelsen (Hald 1950:13). Hald (1950:13) kommer med to ulike forslag til hvordan teppet kan ha vært brukt. Enten har læremmen fungert som en stropp og tekstilet er blitt båret som en sele og eller så er tekstilet tullet rundt livet, og har fungert som en underdel.

9.1.3.3 Skjerf:

Dette er en gruppe rektangulære tekstiler som er ca 100x50 cm, og har ofte frynsjer på breddeenden (Mannering et al 2012:105). Vi har blant annet et skjerf fra Ardenkvinnen som måler 140x60 cm med frynsjer (Hald 1980:28). Borremosekvinnen II (Glob 1977:75) og

Huldremosekvinnen hadde også slike skjerf med seg i myra, hvor sistnevnte var laget av lokale råvarer (Frei et al 2009:1970).

Huldremosekvinnens skjerf hadde i likhet med Ardenkvinnen frynser, og måler 144x49 cm (Mannering et al 2011:41). I denne kategorien er det kun kvinnelige myrlik med definerte skjerf, og man kan diskutere om dette var et plagg forbeholdt kvinner. Hvordan disse tekstilene ble brukt er uklart. Men med tanke på beliggenheten da tekstilene ble oppdaget, der plasseringen av skjerfet til Huldremosekvinnen ble funnet nær nakkeregionen (Hald 1980:376-378), og Ardenskviennens skjerf, ble funnet ved kvinnens hode (Hald 1980:26), kan man tenke seg til at skjerfets funksjon var i den regionen på kroppen, i form av dekking av hals, hår eller brukt som en slags overdel. Skjerfet funnet sammen med Borremosekvinnen II, har jeg ingen særlige opplysninger om dessverre.

9.1.3.4 Annet:

Mange av myrlikene er funnet med tøy- og tekstilfragmenter, som ikke er identifisert. Dette gjelder tre kvinnelige og to mannlige myrlik. Man kan forestille seg utifra de andre tekstilfunn som er blitt funnet at fragmentene kunne ha vært rektangulære tekstiler av ulike størrelser, skjerf eller kanskje underdeler. Det er viktig å merke seg at arkeologiske funn av bevarte tekstiler, er viktige funn, uansett bevaringstilstand, og kan gi betydningsfull informasjon omkring tekstiler fra førromersk jernalder.

9.1.4 Veveteknikk

Tabell 4. Veveteknikk

	Kvinne	Mann	Totalt
Antall lokaliteter	8	6	14
Lokalitet med et tekstil	2	3	5
Lokalitet med flere tekstiler	5		5
Veveteknikk: 2/2 kyper	6	3	9
Tråd: S/S-spunnet	6	1	7
Tråd: Z/Z-spunnet/annet	1		1
Tråd: s/z og z/s- spunnet		2	2
Materiale Ull: Sau	6	3	9

* Det er lite informasjon omkring Borremose II tekstilene, og dermed ikke inkludert i denne tabellen.

De aller fleste tekstilene i denne perioden er vevet i 2/2 kyper, men tekstiler vevet i toskaft er også representert fra perioden (Mannering et al 2012:103). Spinneretningen på tråden/garnet var som oftest s/s-spunnet, men det kunne forekomme regionale forskjeller (Bender Jørgensen 1986:294-295). I mitt utvalg finner vi en kvinne der trådene er z/z-spunnet og to lokaliteter med tråd som er henholdsvis z/s- spunnet og s/z-spunnet tråd. Jeg referer da til Haraldskjærkvinnen (Hald 1980:58), Daugbjergmannen (Hald 1980:34) og Borremosemannen I (Hald 1980:20). I følge Hald (1980:54) er det usikkert om det tredje tøyestykket hun har beskrevet med Haraldskjærkvinnen, (hvor tråden er s/s- spunnet) tilhører lokaliteten da det ikke blir nevnt i protokollen fra 1836.

Figur 16: Haraldskjærkvinnen. (Asingh 2007:300)

De andre lokalitetene har tekstiler vevet i 2/2 kyper, trådene er s/s- spunnet og råmaterialet brukt i alle tekstiler kommer fra sau, og tilhører mest sannsynlig Huldremosegruppen, en betegnelse laget av Hald selv (Hald 1950:188).

Huldremosegruppen er en gruppe tekstiler funnet i myra. Denne gruppen er datert fra slutten av bronsealderen til 1-2 århundre e.Kr. Felles for disse tekstilene er at de er vevd i 2/2 kyper, tråden er spunnet i S/S og har et lavt trådtall dvs. 7-8 tr/1 cm (Bender Jørgensen 1986:27). En annen viktig faktor ved Huldremosegruppen er deres lokalisering til Nord- Jylland. Denne tekstiltradisjon er dermed trolig en geografisk og ikke kronologisk tradisjon (Bender Jørgensen 1986:295). Haraldskjærkvinnen har Hald (1950:193) satt i sammenheng med Corselitzgruppen, en tekstiltradisjon hvor de fleste tekstiler er vevet i 2/2 kyper, men trådene er z/z- spunnet. Problemet er at Haraldskjærkvinnen er datert til førromersk jernalder (Mannering et al 2010:264), og Corselitzgruppen har en datering til sen romersk jernalder (Bender Jørgensen 1986:295). Videre konkluderer Bender Jørgensen (1986:295) at myrlikene datert til førromersk jernalder, må ses i sammenheng med bevarte tekstilfunn i graver med s/s spunnede tråder fra Nord- Jylland. Mens Haraldskjærkvinnen og hennes bevarte tekstiler må settes i sammenheng med tekstilfunn med z/z- spunnede tråder i graver fra Sør- Jylland.

Borremosemannen I (Hald 1980:20) og Daugbjergmannen (Hald 1980:34) skiller seg litt ut med hensyn til de andre tekstiler da deres tekstiler har tråder som er både s og z spunnet. I følge Hald (1980:20), er dette en tekstiltradisjon som er typisk for bronsealderen, men som forsvinner i jernalderen.

Ut i fra tabellen er det i mitt utvalgte materiale fem kvinnelige myrlik som har flere bevarte tekstiler med seg i myra, mens hos de mannlige myrlikene er det ingen. Mens lokaliteter med kun et tekstil, er det flere menn med tre lokaliteter og to lokaliteter med kvinnelige myrlik. Daugbjergmannens bevarte tekstil ble funnet i hans høyre sko (Hald 1980:34), og det blir dermed uklart for meg om dette kan tolkes som en draktdel, eller mest sannsynlig var knyttet til skoen i form av såle, beskyttelse av foten eller et forsøk på reparasjon av en ødelagt sko.

9.1.5 Andre arkeologiske funn:

Tabell 5. Arkeologiske funn

	Kvinne	Mann	Totalt
Lokalitet med andre arkeologisk funn	6	3	9
Tekstil: Tråd	2		2
Tekstil: Belte	1		1
Tekstil: Rep			
Tekstil: Bånd	1		1
Tekstil: Snor	1		1
Skinn/lær: Rep		1	1
Skinn/lær: Strimmel	1* ¹		1
Skinn/lær: Belte		1	1
Skinn/lær: Snor	2		2
Skinn/lær: Rem	2		2
Skinn/lær: Ring	1		1
Ben	1		1
Horn	1		1
Keramikk	1		1
Bronse	1		1
Rav	2		2
Gull	1		1
Plantefiber: Rep		1	1
Plantefiber: tråd		1	1
Lokaliteter uten andre arkeologiske funn	2	3	4

*1- Lærstrimlene er funnet hos Borremose III, og er trolig en del av tekstilet

9.1.5.1 Plantefiber:

I mitt utvalgte materiale er det funnet en tråd av plantefiber hos Daugbjergmannen (Hald 1980:34), og et rep. Funn av bevarte plantefibre er veldig sjeldent i myrfunn og hvorvidt det har vært vanlig å kle seg i klesplagg av dette materialet er vanskelig å si noe om (Manning et al 2011:41). Ved hjelp av en strontium isotop metode har Frei et al (2009:1970) funnet ut at plantefiberen funnet på Huldremosekvinnen, som trolig var et slags undertøy, ikke var lokalt

materiale og fraktet fra enten Nord eller Midt Sverige, Norge eller Bornholm. Analyse av Huldremosekvinnens hud viser trolig at hun også ikke kom fra Nordøst Jylland, men kom fra samme område som plantefiberen. Trolig har hun tatt med seg plagget fra området hun kom fra, eller at råmaterialet ble fraktet til henne. Huldremosekvinnen bar dermed tekstiler laget av lokale (skjerfet) og ikke-lokale råvarer da hun ble nedlagt i myra (Frei et al 2009:1970). Disse resultatene viser at enten foregikk det handel av råmaterialer som både ull og planter. Eller at dette ble fraktet av mennesker til Danmark etter reiser og lignende, uansett viser funnet kontakt mellom mennesker over lengre distanser (Frei et al 2009:1971).

Tacitus har i sitt verk *Germania* skrevet noe om kvinnelige klestradisjoner og bruken av plantefibre i klesplagg.

Vers 17, Tacitus *Germania*

.....Kvinderne er ikke annerledes klædt end mændene; dog er der den forskel, at kvinderne som oftest bærer et overstykke af linned med et purpurfarvet mønster. Den øverste del af deres dragt lade de ikke gå du i ærmer, men både over- og underarme er bare; også den øverste del af brystet er imidlertid blottet.

(Bruun og Lund 1974:53)

Funnet av en tråd av plantefiber på Daugbjergmannen, gir et litt annet inntrykk enn det Tacitus hevder, og trolig har klesplagg laget av plantefiber vært vanlig hos både kvinner og menn. Om plagg laget av dette materialet er et statussymbol, er umulig å tolke, da slike arkeologiske funn er veldig sjeldne.

Hos Borremosemannen I ble det funnet et rep laget av plantefiber (Fischer 2007:117), og trolig ble dette materialet også brukt i andre gjenstander enn klær. Det er også blitt funnet nedlagte keramikkar i myra som har inneholdt bevart lin. Slike funn kan indikere at klær laget av plantefiber var vanlig i førromersk jernalder (Mannering et al 2012:104).

Figur 17: Borremosemannen I (1946) (Asingh 2007:297)

9.1.5.2 Funn som kan indikere dødsårsak:

Hos flere av lokalitetene er det funnet gjenstander som kan settes i sammenheng med dødsårsak som strangulering og henging. Lokalitene dette gjelder er trolig Huldremosekvinnen, der en av snorene var viklet rundt halsen hennes (Fischer 2007:109), Borremosemannen I hals hvor det lå et tau med løkke (Asingh 2007:297), Tollundmannen ble funnet med et rep rundt halsen (Asing 2007:294) og Kvinnen fra Krogens Mølle ble trolig hengt med lærringen (Fischer 2007:107). I tillegg ble Ellingkvinnen funnet med furer i nakke og hals (Lund 2002:43), noe som indikerer at et rep og lignende har vært tilstede.

9.1.5.3 Øvrige arkeologiske funn:

Det er en overvekt av lokaliteter som har fått med seg annet arkeologisk materiale enn tekstiler og skinn. Som tabell 5 viser, er det blant kvinnene man har funnet bevart ben, horn, keramikk, bronse, rav og gull. Det er særlig to lokaliteter som skiller seg ut, Huldremosekvinnen og Borremosekvinnen II. Huldremosekvinnen, ble som jeg tidligere har beskrevet, funnet blant annet med en hornkam, nål av fuglebein, to ravperler på en snor, vevet bånd, angivelig en gullring og annet. Disse gjenstandene er blitt tolket som amuletter, og har trolig hatt en affeksjonsverdi for henne (Mannering et al. 2011:38-40). Kvinnen fra

Borremose II fikk med seg en snor med ravperle og bronseskive, keramikkrukke og ved siden av kvinnen ble det funnet bevarte knokler av et spedbarn. Funn av bevarte tekstiler som teppe, skjerf og tøyestykker viser at hun i tillegg en velkledd kvinne (Glob 1977:75-76).

Figur 18: Borremosekvinnen II (1947) (van der Sanden 1996:130)

Ingen av disse gjenstandene er funnet bevart hos de andre myrlikene og dette kan tyde på at Huldremosekvinnen og Borremosekvinnen III er to myrlik med en annen livshistorie og trolig en annen status enn de øvrige myrlikene med hensyn til andre arkeologiske funn enn tekstiler og skinn. Funnet av keramikkrukken i forbindelse med Borremosekvinnen II er et interessant funn, da nedleggelse av keramikkar ble brukt i sammenheng med kremasjonsgraver, der de brente knokler blant annet kunne bli lagt i et krukke (Glob 1977:121) eller i forbindelse med ofring i myra (Glob 1977:122).

9.1.6 Sko

I mitt utvalgte materiale er det to lokaliteter med arkeologiske funn av bevarte sko. Både Daugbjergmannen (Søgård I) og Rønbjerg II hadde med seg hvert sitt par sko i graven, og produksjonsmetoden er felles for begge lokalitetene (Hald 1980:326). Teknikken besto av et stykke hud eller skinn som ble foldet rundt foten. Det var ingen separat såle, men skoene

kunne ha en helsøm (Mannering 2013:6). Skoene fra Rønbjerg er litt annerledes enn skoene fra Daugbjergmannen, da en utvidende bit av formen som dekker tær og fotblad ikke er inkludert i resten av stykket (Hald 1980:326). Lærsnorer har holdt skoen på plass rundt foten. For at skoen skulle passe bedre på foten, kunne det bli lagd små snitt eller innsyinger i skoen. I utgangspunktet var det ikke laget høyre eller venstre sko, men ut i fra slitemerker gikk dette seg til i brukstiden. Både kvinner og menn brukte denne type sko, og formen holdt seg langt gjennom jernalderen (Mannering 2013:6). Produksjonen av sko var mer spesialisert og fulgte sin egen tidslinje i forhold til andre draktgjenstander i samme materiale og tekstiler. Skoene var trolig verdifulle eiendeler hos den enkelte og man kan i dag se slitasjer og reparasjoner som vitner om lang brukstid. Vi finner også sko i ofringsfunn (Mannering 2013:7). Rønbjergmannen sine sko besto hovedsakelig av okseskinn, med en ekstra såle i den høyre skoen var av hundeskinn. Materialet i skoene til Daugbjergmannen, er kun omtalt som lær, og jeg kan dermed ikke sammenligne skoene deres på dette premisset.

9.1.7 Lue og hårnett:

Tabell 6. Arkeologiske funn av luer og hårnett

	Kvinne	Mann	Totalt
Lokalitet med lue/ hårnett i tekstil	2		2
Teknikk: Sprang	2		2
Tråd: S- spunnet	1		1
Tråd: Z-spunnet	1		1
Materiale Ull: Sau	2		2
Lokalitet med lue i skinn		2	2
Materiale: Sau		1	1
Materiale: Hund		1	1
Lokalitet med sko		2	2
Materiale: Hund		1	1
Materiale: Okse/Lær		1/1	1/1

* Ardenkvinnen har fire s-spunnede tråder z- spunnet sammen, og dermed telt opp som begge deler.

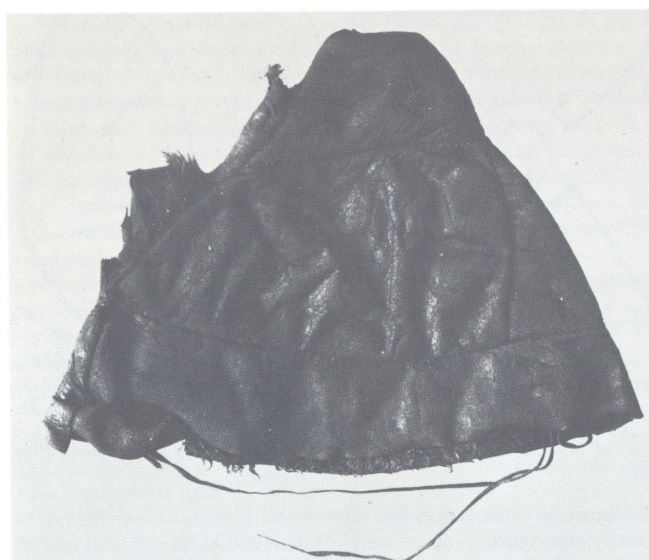
* Trådretningen i lue/hårnett til Haraldskjærkvinnen, finner jeg ingen informasjon om

Som vi kan se i tabell 6 er det funnet til sammen fire lokaliteter med bevarte luer og luer/hårnett. Luer og hårnett laget i tekstil ser ut til å være forbeholdt kvinnen, da kun Haraldskjærkvinnen (Hald 1980:58) og Ardenkvinnen (Hald 1980:28) i mitt utvalgte materiale er blitt funnet med bevarte luer/hårnett. Luer laget i skinn ser ut til å være forbeholdt menn da det kun er mannlige lokaliteter som Daubjergmannen (Hald 1980:34) og Tollundmannen (Asingh 2007:294) som er funnet med slike luer. Dessverre har jeg ingen informasjon omkring trådretning i Haraldskjærkvinnens lue/hårnett, men på grunnlag av at de andre tekstiler funnet bevart i myra med kvinnen har tråder som er z- spunnet, kan man ikke se bort i fra at det er en mulighet for en tradisjon med z-spunnende tråder i hennes myrfunn. Haraldskjærkvinnen var i likhet med Ardenkvinnen begravd med tekstiler, men hun hadde også med seg en skinnkappe.

Figur 19: Ardenpikens hårnett. (Glob 1977:69)

De to luene av skinn er henholdsvis laget av sau og hund, Tollundsmannens lue er laget med en annen teknikk enn Daubjergmannens lue, da førstnevntes lue er laget av åtte skinnbiter som er sydd sammen. Daubjergmannens lue er laget av to identiske stykker som er sydd sammen. Om dette klesplagget er et statusplagg er veldig vanskelig å si, men jeg vil tolke lue som et relativt vanlig plagg i førromersk jernalder. Tollundmannen var naken, mens Daubjergmannen var nedlagt med både tekstiler, skinnkapper, sko og en tråd av plantefiber som kan tyde på at han også var kledd i et klesplagg laget av dette materialet. Det blir da også tvilsomt å anslå lua som et statusplagg, da det er så ulike myrfunn. Det eneste som skiller luene er materialet og teknikken bak produksjonen av luene.

Figur 20: Tollundsmannens lue (Munksgaard 1974:191)

9.1.8 Dødsårsak

Tabell 7. Dødsårsak og vold

	Kvinne	Mann	Totalt
Lokaliteter med klar dødsårsak	2	3	5
Lokalitet med ukjent dødsårsak	6	3	9
Lokaliteter med klare indikasjoner på vold	2	3	5
Lokaliteter med uklare indikasjoner på vold	6	3	9
Lokaliteter med klare indikasjoner på nedleggelse av andre	6	1	7
Lokaliteter med uklare indikasjoner på nedleggelse av andre	2	5	7

Det er ikke like enkelt å anslå dødsårsaken på de ulike myrlikene, men noen av myrlikene har tydelige spor. Grauballemannen hals var skåret opp fra øre til øre (Asingh 2007:28) og spiserøret var kuttet over (Glob 1977:37). Grauballemannen kan ha vært utsatt for et blodoffer, der blodet selv hadde symbolsk mening (Green 1998:176-177, Green 2002:87). Det er også verdt å merke seg at Grauballemannen hadde inntatt en dødelig dose av soppen ergot, som trolig har gitt han store lidelser før han avgikk med døden (Green 2002:88).

Figur 21: Grauballemanden. Foto: Tollundmanden.dk

Ellingkvinnen hadde, som tidligere nevnt, tydelige spor av furer i hals og nakke (Lund 2002:43), som trolig var skader etter henging (Asingh 2007:295). Ved flere tilfeller er dødsårsaken anslått, da det er funnet snor, tau eller rep rundt likets hals. Ved de lokalitene der dødsårsaken ikke er anslått, kan bevaringstilstanden på myrliket være dårlig. En annet tegn på at myrliket ikke døde av naturlige årsaker er tegn på vold. Daugbjergmannens hodeskalle er sterkt skadet, men det er usikkert på om dette er dødsårsaken til mannen (Hald 1980:34).

En annen indikasjon på om myrliket er ofret eller ikke, er om det finnes klare spor etter nedleggelse av andre. Haraldskjærkvinnen ble holdt nede i myra av pinner og greiner (Hald 1950:52), det samme ble Auningkvinnen (Hald 1950:49). Borremosemannen I ble holdt nede av en bjørkepinne (Hald 1980:18). Ellingkvinnen ble også trolig nedlagt med vilje, tolket ut i fra stratigrafien i myra (Hald 1980:36), og da nedgravningen var mot vest (Hald 1950:33). I følge Hald (1980:21), ble pinnene som også holdt Borremosekvinnen III fast i myra borte.

Figur 22: Ellingkvinnen. Foto: Tollundmanden.dk

For å kunne tolke myrlikets status ved å se på tekstiler og klesdrakter er det viktig å ha kunnskap om mulig dødsårsak til myrlikene. På noen myrlik som Tollundmannen og Grauballemannen er det mulig å se dødsårsaken, hvor disse døde ved henholdsvis henging og Grauballemannens store kutt over halsen. Det er rimelig klart at disse menneskene ikke døde som en årsak av en naturlig død. Men det er også trolig at noen av myrlikene kan ha dødd en naturlig død som følge av sykdom eller alderdom. Dødsårsaken til myrlikene kan også være vanskelig å konkludere av ulike faktorer (Sanden 1996:154).

Figur 23: Tollundmannen (van der Sanden 1996:17)

Wijnand van der Sanden (1996:154-155) viser til tre ulike faktorer som henviser til uklarheter omkring myrlikenes dødsårsak. Det første er myrlikets bevaringstilstand. Det er mer komplisert å antyde dødsårsak til et myrlik hvor kun skjelettet er bevart. Det er vanskelig å finne dødsårsaken hvis det bløte vevet er forsvunnet og det ikke er tydelige spor i knoklene (van der Sanden 1996:154). Den andre faktoren er myrlikets bevaringstilstand ved utgravning og tiden etter. Mange myrlik kan skrumpe inn eller tørke ut etter en tidsperiode, noe som kan få følger hvis myrliket undersøkes først lang tid etter det ble oppdaget. Forskere kan dermed miste mye viktig informasjon og misledende spor kan oppstå. Sykdomsrelaterte faktorer kan også forsvinne hvis det bløte vevet ikke lenger er så godt bevart som det var da liket ble gravd ut. Det kan også være et problem å kunne gjenkjenne ødeleggelser ved selve oppdagelsen av myrliket eller under utgravning (van der Sanden 1996:154). Den tredje faktoren er at veldig mange myrlik var og er utilgjengelige for forskerne, og et eksempel på dette kan være papirmyrlikene. Dermed kan verdifull informasjon gå tapt (van der Sanden 1996:155).

9.2 Videre analyser- fellestrekk og ulikheter

Tekstiler laget av ull forkommer mest i myra, men det er også funnet klær laget av plantefibre. Disse klesplaggene er ofte ikke bevart, som for eksempel hos Huldremosekvinnen. Funn av avtrykk av plantefibre hos Huldremosekvinnen og en plantefibertråd hos Daugbjergmannen er interessant og man kan ikke utelukke klesplagg laget av dette materialet hos de andre myrlikene (Mannering et al 2012:103-104). Denne eventuelle feilkilden kan skape usikkerhet rundt hvor godt kledde de ulike myrlikene har vært. For eksempel har jeg tidligere bemerket mangelen på sko. Huldremosekvinnen var en velkledd kvinne med skjerf, skjørt og to skinnkapper, men det er interessant at hun ikke hadde sko på da hun ble funnet i myra. Ingen av de bedre kledde myrlik som Borremosekvinnen II, Ardenkvinnen og kvinnen fra Krogens Mølle mose bar sko, eller ble funnet med sko i myra. Dette kan skyldes faktorer som årstid eller ingen eierskap av sko, eller at sko ikke var inkludert i likkledet i hennes samfunn (Mannering 2013:8), men kan også komme av at det eventuelle fottøyet har vært laget av et materiale som ikke har overlevd i myra. I mitt materiale er det kun hos Rønbjergmannen og Daugbjergmannen det er funnet sko og disse har vært laget av lær. At skoene blir funnet sammen med mannlige myrlik er et trekk som synes å gå igjen i myrlikmaterialet (Mannering 2013:8), og kan muligens være en kjønnsmarkør.

Plagg funnet i myra har blitt oppdaget på ulike steder på de ulike lokalitetene. Disse plaggene tolkes til å ha hatt en klar funksjon eller en multifunksjon som både klesplagg og for eksempel teppe. Noen myrlik var påkledd som Huldremosekvinnen, men plaggene kunne også bli lagt under, rundt eller ved siden av myrliket (Mannering et al 2012:105). Ulla brukt i tekstiler sammenlignet med klær laget av skinn, viser at den samme type sau ble brukt til begge deler (Mannering et al 2012:103). Stripet og rutete mønster var populært i denne perioden og tekstilene var ofte farget. Ofte ble hele plagget farget i en farge, men trådene i en annen for å skape et mønster under vevingen. Trolig er plaggene blitt farget i flere runder og man hadde en omfattende kunnskap i førromersk jernalder omkring fargeteknologien og de lokale fargekildene (Mannering et al 2012:104). På grunn av de kjemiske prosessene tekstilene har gjennomgått i myra, fremtrer de fleste tekstiler i dag i ulike nyanser av brunt. I mitt materiale har man funnet spor etter farging av tekstiler hos Huldremosekvinnen og kvinnen fra Krogens Mølle Mose. Huldremosekvinnens underdel har trolig vært i blånyanser og underdelen til Kvinnen fra Krogens Mølle mose har vært ensfarget med tre blå striper. Skjerfet til Huldremosekvinnen var trolig rødt, med et gult skjær. I tillegg ble det funnet et blågrønt vevet båndt sydd inn i den innerste kappen hun bar. Man kan spørre seg om noen farger har vært

foretrukket foran andre, og om fargen på klesplagget kan si noe om status til bærereren. Underdelene til Huldremosekvinnen og kvinnen fra Krogens Mølle mose hadde begge blått i seg, var fargen blå forbeholdt underdeler? Dessverre er det gjort få andre fargeanalyser av mitt materiale som jeg vet om og det er vanskelig å konkludere noe ut i fra disse.

Myrlikene og dere status i samfunnet er trolig vært ganske variabelt, fra den sosiale elite til til fattige mennesker. Disse menneskene kan hatt et liv bundet til myra i religiøs og/eller økonomisk forstand og derfor endt sine liv i samme kontekst (Ravn 2011:88). Indikasjoner på ulike status kan vi se i tekstiler og skinnmaterialet funnet med myrlikene. I materialet kan vi se et stort skille blant myrlikene, der vi har myrlik som har blitt nedlagt i myra nakne, og myrlik med flere plagg i både tekstil, plagg laget av plantefibre og skinnmateriale. Grauballemannens nakenhet og brutale dødsårsak, trenger ikke gi noen indikasjoner på hvorvidt han var en fattig mann eller ei, men i sammenligning med flere andre mannlige myrlik som Karlbymannen og Borremosemannen I, skiller både han, Rønbjergmannen og Tollundmannen seg ut. Tollundmannen hadde i motsetning til Grauballemannen med seg et belte og et rep rundt halsen, og mannen fra Rønbjerg ble funnet med et par sko. Som lokaliteten Huldremosekvinnen viser, kan disse nakne mennene ha båret tekstiler av plantefibre med som vi ikke kan se spor av i dag. En annen mulighet kan være at deres klær ble begravd et annet sted i myra. Ingen kvinnelige myrlik fra mitt materiale er funnet nakne, men Ellingkvinnen og Borremosekvinnen III, ble funnet med henholdsvis en skinnkappe og et teppe. Hvorvidt disse kvinnene kunne ha vært kledd i plagg laget av plantefibre, er uklart for meg. Ut i fra mitt materiale kan det se ut til at nakenheten nærmere kan knyttes opp mot en mulig kjønnsmarkør istedenfor en statusmarkør.

Klær og mangelen på klær er sterke former for kommunikasjon. Klesdrakten eller mangelen av sådanne er en effektiv måte å kommunisere tilhørighet til eller ekskludering fra et fellesskap. Informasjon klesdrakten gir om for eksempel alder, kjønn, sosial klasse og/eller religiøs tilhørighet, er fratatt fra de nakne myrlik og er således en effektiv måte å ekskommunisere et individ selv i døden.

Et materiale som er funnet ved to av lokalitetene i mitt materiale, Huldremosekvinnen og kvinnen fra Borremose II, er ravperler. Rav var et materiale som det var begrenset tilgang på og som må blitt opplevd som eksklusivt. Huldremosekvinnen og kvinnen fra Borremose II er også de lokalitetene som har fått med seg mest gjenstander i myra. Slike ravperler har trolig

ikke vært allemannseie, og kan markere at Huldremosekvinnen og kvinnen fra Borremose II tilhørte et rikere sjikt i samfunnet. Det er allikevel vanskelig å sette likhetstegn mellom rikdom og høy status, da statusbegrepet ofte er subjektivt. Gullringen Huldremosekvinnen bar på sin finger, vitner trolig om en kvinne med høy sosial status. Ingen andre myrlik i mitt materiale er blitt funnet med bevarte gullgjenstander.

Det eneste andre metallfunnet i mitt materiale er en bronseskive Borremosekvinnen II bar på. Der ble det også funnet små knokler etter et spedbarn. Man kan spørre seg om hun måtte bøte med livet i en hellig ofring, eller døde av naturlige årsaker, som for eksempel i barsel/fødsel. I en fruktbarhetskult er det ikke utenkelig at en kvinne som døde på høyden av sin fruktbarhet måtte overføre/tilbakeføre denne fruktbarheten til jorden igjen.

De andre arkeologiske gjenstandene Huldremosekvinnen fikk med seg i graven var en forseggjort hornkam, et blågrønt vevet bånd og en lærsnor pakket inn i en slags blære av dyreskinn og sydd inn i den indre kappen. Disse gjenstandene var dermed ikke tilgjengelig uten å ødelegge sømmen. På bakgrunn av dette har disse gjenstandene blitt tolket som amuletter eller gjenstander av særlig betydning for Huldremosekvinnen. En tolkning av dette kan være at man i denne perioden, som i mange andre, var vanlig å bære med seg amuletter for å beskytte seg mot onde eller påkalle gode krefter. Det faktum at ingen av de andre myrlikene i mitt materiale bar skjulte gjenstander kan også tolkes dithen at Huldremosekvinnen har hatt en tilknytning til den åndelige sfæren og muligens myra.

10. Konklusjon og oppsummering

Innledningvis formulerte jeg en hypotese om man kan få en bedre forståelse omkring status på myrliket, ved å se på bevarte tekstiler og skinn hos myrlik, og eventuelt om myrliket har fått med seg andre arkeologiske gjenstander, og hva slags betydning disse har. Jeg har med denne oppgaven forsøkt å gå grundig gjennom de ulike tekstiler og skinnmateriale fra ulike lokalitetene og dermed prøvd å få en innsikt over hvem disse menneskene var. De fleste av lokalitetene har fått med seg flere tekstiler –og skinnmateriale i myra, mens andre er blitt begravd i et tekstil eller en skinnkappe. Dette er trolig vanlige klesplagg brukt i førromersk jernalder, men det er interessant at myrlikene er såpass ulike i klesveien da de ble nedlagt i myra. Noen av myrlikene har også fått med seg materiale som gull, rav, bronse og keramikkrukke, noe som må tas med i en vurdering om status.

Ofringsteorien har lenge vært en fremtredende teori omkring myrlikenes opprinnelse, og hvorfor akkurat disse menneskene ble ofret vil alltid være uklart. Men det er allikevel interessant at status mest sannsynlig ikke trenger å ha noe å si for hvem som ble nedlagt i myra og hvorfor. Mitt materiale har vist at det er store ulikheter i både mengde og kvalitet på tekstilene og skinnmaterialene som ble nedgravd i myra med myrlikene. Vi kan heller ikke se på de ulike dødsårsaker annet enn at det kan se ut til at der man kan identifisere drapsmetoden, har denne vært særdeles voldelig. Den sannsynlige likheten i drapsmetodikk, kan dermed ikke gi oss noen svar på statusspørsmålet omkring hvert enkelt myrlik. Der man ikke kan identifisere dødsårsaken er det også vanskelig å kategorisk hevde at disse lokalitetene er lagt ned som offer. Muligens kan disse representere, som tidligere nevnt, et annerledes begravelsesrituale.

Var dette tilfelle for Huldremosekvinnen? Et ønske om å begraves i myra, eller at hennes dødsårsaker henviser til gravleggelse i myra? Hennes bevarte tekstiler, skinnplagg og andre arkeologiske gjenstander, gjør hun allikevel til et unikt funn med andre preferanser enn mange av de andre myrlikene.

Tacitus skriver i sitt verk *Germania* ingenting om hvorvidt myrlikene er av lav eller høy sosial status i samfunnet, men kun om hvem som trolig ble ofret og hvorfor. Dette er vanskelig å etterprøve i dag, da om et individ har vært en kujon, kryster eller lignende som kvalifiserte til myrnedleggelse, ikke kan spores i klesdrakt eller annet arkeologisk

materiale. Tacitus som kilde kan dermed sies å være en fin innfallsport til myrlikmaterialet, men kan ikke brukes til å verken bekrefte eller avkrefte teorier omkring funngruppen.

Huldremosekvinnen er et myrlik som skiller seg klart ut fra de fleste myrlik, og det er mange tolkninger omkring henne og hennes tilstedeværelse i myra. Som tidligere nevnt har det blitt foreslått at Huldremosekvinnen kan ha tilhørt et politisk lederskap, en gruppe med høyere status i samfunnet, og som kanskje hadde en assosiasjon til myra. En slik assosiasjon kan ha vært at hun tidligere har vært ansvarlig for kontakten med den åndelige verden tilknyttet myra. På bakgrunn av dette kan hun ha fått en annerledes begravelse enn det tradisjonelle kremeringsrituale som var vanlig i perioden førromersk jernalder. Skadene kvinnen er blitt utsatt for, kan knyttes til vold mot legemet etter en naturlig død og i sammenheng med kremasjon, en viktig del av begravelsen for å sikre den døde sjel fra legemet og hindre den døde til å gjenoppstå.

Basert på de systematiske undersøkelser jeg har gjort, vil jeg tro de ulike drakt- og tekstiler som ble funnet i myra med myrlikene er dagligdagse klær brukt i førromersk jernalder. De ulike drakttypene går igjen både hos de mannlige og kvinnelige myrlikene, og mange av disse blir sannsynlig brukt på tvers av kjønnene.

11. Bibliografi

Andersson, E. I.

2006 *Kläderna och människan i medeltidens Sverige och Norge*. Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 47. Göteborg.

2009 Hederlig dräkt- kon, status och skam i dräktreguleringar 1436-1797

http://www.academia.edu/3859083/Hederlig_drakt_kon_status_och_skam_i_draktreguleringar_1436-1794, første gang sett 10/10 2013.

Andersson Strand, E., Frei, K. M., Gleba, M., Mannering, U., Nosch, M.-L. og Skals, I.

2010 Old Textiles – New Possibilities. *European Journal of Archaeology* Vol. 13(2): 149-173.

Asingh, P.

2007 The bog man. I *Grauballe Man. An Iron Age Bog Body Revisited*, redigert av Asingh, P. og Lynnerup, N., side 14-31. Jutland Archaeological Society Publications, Vol 49. Aarhus University press. Højbjerg, Moesgaard Museum.

2007 The bog people. I *Grauballe Man. An Iron Age Bog Body Revisited*, redigert av Asingh, P. og Lynnerup, N., side 290-314. Jutland Archaeological Society Publications, Vol 49. Aarhus University press. Højbjerg, Moesgaard Museum.

2007 The Magical Bog. I *Grauballe Man. An Iron Age Bog Body Revisited*, redigert av Asingh, P. og Lynnerup, N., side 274-289. Jutland Archaeological Society Publications, Vol 49. Aarhus University press. Højbjerg, Moesgaard Museum.

2009 *Grauballemanden -portræt af et moslig*. Moesgård Museum. Gyldendal. København.

Bender Jørgensen, L.

1986 *Forhistoriske tekstiler i Skandinavien. Prehistoric Scandinavian Textiles*. Nordiske Fortidsminder, Serie B, Bind 9. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København

1992 *North European Textiles until AD 1000*. Aarhus University Press. Århus

Bruun, N. W. og Lund, A. A.

1974 Tacitus Germania I. Wormianum. Århus

Dieck, A.

1965 *Die europäischen Moorleichenfunde (Hominidenmoorfunden) I.* Karl Wachholtz verlag. Neumünster.

Ebbesen, K.

1986 *Døden i mosen.* Carlsen, København

Engelhardt, C.

1863 *Thorsbjerg Mosefund: beskrivelse af de oldsager, som i aarene 1858-61 ere udgravede af Thorsbjerg Mose ved Sønder-Brarup i Angel: et samlet fund, henhørende til den ældre jernalder og bevaret i den kongl. samling af nordiske oldsager i Flensborg.* Sønderjyske mosefund I. Thiets bogtrykkeri. København

Frei, K. M., Skals, I., Gleba, M. og Lyngstrøm, H.

2009 The Huldremose Iron Age textiles, Denmark: an attempt to define their provenance applying the strontium isotope system. *Journal of Archaeological Science*, Vol. 36, Issue 9, side 1965-1971.

Gittleman, J. L. og Luh H-K.

1992 On comparing comparative methods. *Annual Review of Ecology and Systematics*. Vol. 23, side 383-404. Annual Reviews inc.

Gleba, M.

2008 You are what you wear: Scythian Costume as Identity. I *Dressing the past*. Redigert av Gleba, M., Munkholt, C., og Nosch, M-L. Ancient Textiles Series vol. 3. Side 13-28. Oxbow books, Oxford, UK.

Gleba, M. og Mannering, U.

2010 A thread to the past: the Huldremose Woman revisited. *Archaeological Textiles Newsletter 50*. Side 32-37.

Glob, P.V.

1977 *Mosefolket. Jernalderens mennesker bevaret i 2000 år*. 3 udgave. Gyldendal.
København.

Green, M.

1998 Humans as ritual victims in the later prehistory of western Europe. *Oxford Journal of archaeology*, vol 17, issue 2. side 169-189. Blackwell Publishers Ltd. Oxford.

2002 *Dying for the gods. Human sacrifice in Iron Age & Roman Europe*. Tempus publishing Ltd. Gloucestershire

Hald, M.

1950 *Olddanske tekstiler. Komparative tekstil- og dragthistoriske studier paa grundlag af mosefund og gravfund fra jernalderen*. Nordiske Fortidsminder, Bind 5. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København.

1962 *Jernalderens dragt*. Nationalmuseet. København.

1980 *Ancient Danish Textiles from Bogs and Burials. A Comparative Study of Costume and Iron Age Textiles*. Nationalmuseets skrifter, Arkæologisk-historisk række, bind 21. Nationalmuseet, København.

Hedeager, L.

1990 *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat*. Aarhus Universitetsforlag. Århus

Hvass, L.

1980 *Jernalderen, bind 1. Landsbyen og samfunnet. Danmarkshistorien, bind 5*. Forlaget Sesam. København

Irlenbusch- Reynard, M.

2009 Jakten på Germania. I *Fra nordensvermeri til SS- arkeologi*, redigert av Emberland, T. og Fure, J. S., side 82-108 Humanist forlag. Oslo

Jensen, O. L.

2011 The single farmstead of NE Zealand. I *The Iron Age on Zealand. Status and Perspective*. Redigert av Boye L., s. 63- 66. Nordiske Fortidsminder, Serie C, vol.8. The Royal Society of Northern Antiquaries. København

Lindqvist, S., von Post, L. og von Walterstorff, E.

1925 *Bronseåldersmanteln från Gerumsberget i Västergötland: mit deutscher Übersetzung*. Monografier (Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitets akademien), bind 15. Akademiens forlag. Stockholm

Liversage, D og Malling, K

1978 Mosekonen. *Skalk* nr 4. Side 3-8. Højbjerg.

Lund, A. A.

1976 *Moselig*. Wormanium. Århus

2002 *Mumificerede moselig*. Høst og Søn. København

Mannering, U.

2005 Nyt Center for Tekstilforskning. *Arkæologisk Forum*, nr.12. side 26- 28. Foreningen af Fagarkæologer – FaF. København

2009 Huldremosekvinnen og hendes dragt på Nationalmuseet. *Dragtjournalen*, årgang 3, nr. 5. Side 49- 51. Den danske dragt- og tekstilpulje. Elektronisk tidsskrift.

<http://www.dragt.dk/assets/PDF-filer/dragtjournalen5.pdf>, Først sett 22.5.2011.

2013 Forhistoriske sko. *Dragtjournalen*, årgang 7, nr 9. Side 4-8. Den danske dragt- og tekstilpulje. Elektronisk tidsskrift. <http://www.dragt.dk/assets/PDF-filer/dragtjournalen9-.pdf>. Først sett 14.05.14

Mannering, U., Frei, M. K., Schmidt, A. L. og Skals, I.

2011 Huldremosekvinden -nyt liv i gamle klæder. *Nationalmuseets Arbejdsmark 2011*, side 32-45. Nationalmuseet, København.

Mannering, U., Gleba, M., Hansen, M.B.

2012 Denmark. I *Textiles and Textile Production in Europe. From Prehistory to ad 400*.

Redigert av Mannering, U. og Gleba, M. Side 91- 118. Ancient textiles series vol. 11. Oxbow books, Oxford. UK.

Mannering, U., Possnert, G., Heinemeier, J. og Gleba, M.

2010 Dating Danish textiles and skins from bog finds by means of ¹⁴C AMS. *Journal of Archaeological Science*. Vol. 37, issue 2, side 261–268.

Martens, J.

2011 Weapons, armaments and society. I *The Iron Age on Zealand. Status and Perspective*.

Redigert av Boye L., s. 147- 174. Nordiske Fortidsminder, Serie C, vol.8. The Royal Society of Northern Antiquaries. København

Munksgaard, E.

1974 *Oldtidsdragter*. Nationalmuseet, København

Munksgaard, E. og Troels- Smith, J

1968 *Den hellige mose*. Nationalmuseet. København

Nationalmuseet

2014 Dragter i tekstil fra ældre jernalder. Elektronisk dokument, <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/livet-i-oldtiden/hvordan-gik-de-klaedt/aeldre-jernalders-dragter/dragter-i-tekstil-fra-aeldre-jernalder/>. Først sett 29.4.2014

Nordquist, J. og Ørsnes, D.

1971 Pige i blått. *Skalk*. Nr. 3, side 9-15. Højbjerg.

Näsström, B-M.

2001 *Blot. Tro og offer i det førkristne Norden*. Pax forlag A/S. Oslo

Nørgaard, A.

2008 A weaver's Voice: Making Reconstructions of Danish Iron Age Textiles. I *Dressing the past*. Redigert av Gleba, M., Munkholt, C., og Nosch, M-L. Ancient Textiles Series vol. 3. Side 43-58. Oxbow books, Oxford, UK.

Nørlund, P.

1941 *Dragt*. Nordisk kultur XV:B. Bonnier. Stockholm.

Pearson, M. P

2003 *The archaeology of death and burial*. Sutton Publishing. Phoenix Mill

Peregrine, P. N.

2004 Cross- Cultural Approaches in Archaeology: Comparative Ethnology, Comparative Archaeology, and Archaeoethnology. *Journal of Archaeological Research*, vol. 12, nr. 3, side 281-309.

Ravn, M.

2010 Burials in Bogs. Bronze and early iron age bog bodies from Denmark. *Acta Archaeologica*, Vol 8, side 106-117. København.

2011 *Bog Bodies- a burial practice during the Early Iron Age?* I *The Iron Age on Zealand. Status and Perspective*. Redigert av Boye L., s. 83-89. Nordiske Fortidsminder, Serie C, vol.8. The Royal Society of Northern Antiquaries. København

Roach-Higgings, M. E. og Eicher, J. B.

1992 Dress and Identity. *Clothing and Textiles Research Journal* vol 10:1. Side 1-8.

Schmidt, A. L.

2013 Konserative gamle skind. *Dragtjournalen*, Årgang 7, nr 10. Side 4-12. Den danske dragt- og tekstilpulje. Elektronisk tidsskrift. <http://www.dragt.dk/assets/PDF-filer/Dragtjournalen10.pdf>. Først sett 14.5.2014

Smith, M. E. og Peregrine, P.

2011 Approaches to Comparative Analysis in Archaeology. I *The Comparative Archaeology of Complex Societies*. Redigert av Smith, M. E., side 4-20. Cambridge University press. Cambridge.

Solberg, B.

2003 *Jernalderen i Norge. 500 år før Kristus til 1030 etter Kristus*. J.W. Cappelens Forlag a.s, 2 utgave. Oslo.

Stettiner, R.

1911 *Brettchenwebereien in den Moorfinden von Damendorf, Daetgen u. Torsberg, im Museum zu Kiel. Eine Untersuchung zur prähistorischen Kultur*. Sonderabzug aus den Mitteilungen des Anthropologischen Vereins in Schleswig-Holstein, Hefte XIX. Lipsius & Tischer, Kiel.

Sørensen, M. L. S.

1997 Reading Dress: The Construction of Social Categories and Identities in Bronze Age Europe. *Journal of European Archaeology*, vol 5, issue 1. Side 93-114.

Trigger, B.

2003 *Understanding Early Civilizations. A Comparative Study*. Cambridge University Press. United Kingdom

van der Sanden, W.

1996 *Through nature to eternity: the bog bodies of northwest Europe*. Batavian lion international. Amsterdam

Wells, P. S.

2011 The Iron Age. I *European Prehistory: A survey*. Redigert av Milisauskas, S., side 405-460. Springer, New York

Presentasjon av mitt materiale- katalog over 14 myrlik

1. Auningkvinnen

Oppdaget: 1886 (Fischer 2007:109) i Auning Mose, Auning sogn (Hald 1980:54)

Kjønn: Kvinne (Fischer 2007:109)

Alder:

Datering: 200 f.Kr – 140 e.Kr. (myrlik) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: Ukjent (Fischer 2007:110)

I myra med vilje: Mest sannsynlig, da liket syntes å være holdt nede i myra av pinner og greiner (Hald 1950:49)

Annet:

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Rektangulært teppe (Hald 1980:54) av lys saueull (Hald 1950:50) funnet sammen med den døde (Hald 1950:49)

- Veveteknikk/annen teknikk: Garnet er S-spunnet. Vevet i 2/2 Kyper (Hald 1950:50).

Trådtallene varierer men er 47/34 per 10x10 cm nær kantbården, og 48/58 per 10 cm et annet sted (Hald 1980:54)

- Mål: 153 cm i lengden og 101 cm i bredde (Hald 1950:49)

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Deler av en skinnkappe (Hald 1950:49) I meget dårlig stand (Hald 1950:50) Type B (Hald 1950:320-322). Funnet sammen med den døde (Hald 1950:49)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

2. Ardenkvinnen

Oppdaget: 1942 ved Arden på Nord-Jylland (Hald 1980:25)

Kjønn: Kvinne (Hald 1980:26)

Alder: 25 – 30 år (Hald 1980:26)

Datering: 370 f.Kr – 10 e.Kr. (myrlik) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: Ukjent

I myra med vilje: Uklart om begravd eller nedlagt (Hald 1980:25)

Annet: Ulltråd i håret. Ingen tegn på vold (Hald 1980:26)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Grovt klede, mellombrunt med noe mørkere striper av saueull og kuhår (Hald 1980:28). Funnet under myrliket (Hald 1980:26)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper. Garnet er S-spunne. Trådtallet er 33/28 per 10x10 cm og 28/40 på 10x10 cm (Hald 1980:28)

- Mål: 166 cm lang og 0.92 cm bred, av to deler sydd sammen i breddene (Hald 1980:28)

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke, et slags teppe av lys sau- eller lammeull (Hald 1980:28). Funnet til venstre for myrliket (Hald 1980:26)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet. Trådtallet er 70/80 per 10x10 cm og 66/82 per 10x10 cm. (Hald 1980:28)

- Mål: 274 cm i lengde og 90 cm i bredde, sammensatt av to deler sydd sammen i lengderetningen (Hald 1980:28)

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Skjerf av lys saueull, vevet i ruter (Hald 1980:28). Funnet ved hodet på myrliket (Hald 1980:26)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet. Trådtaller 84/81 per 10x10 cm og 80/88 per 10x10 cm (Hald 1980:28)

- Mål: ca 140 cm i lengde og 60 cm i bredde med frynser i kortendene (Hald 1980:28)

4.

- Hva slags plagg/tekstil: Lue/hårnett (Hald 1980:28) av lys sau- eller lammeull (Hald 1980:30). Funnet over håret til myrliket (Hald 1980:28)

- Veveteknikk/annen teknikk: Sprang (Hald 1980:28), hvor fire S-spunnede tråder er Z-spunnet sammen (Hald 1980:30)

- Mål:

3. Mannen fra Borremose I

Oppdaget: 1946 i Aars Sogn (Hald 1980:18)

Kjønn: Mann (Hald 1980:18)

Alder:

Datering: 365 – 116 f.Kr. (tekstil), 920 – 410 f.Kr. (myrlik) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: I følge Fischer (2007:117) ble han strangulert. Også utsatt for vold (Hald 1980:54).

I myra med vilje: Ja, da det ble funnet en bjørkepinne som lå på tvers over mannen (Hald 1980:18)

Annet: Et tau laget av tre vridde striper med løkke funnet rundt halsen på mannen. Tauet er 42 cm langt (Hald 1980:18). Tauet ble trolig brukt til henging av mannen (Asingh 2007:297)
Laget av plantefibre (Fischer 2007:117)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe I av lys og mørk saueskinn I (Hald 1980:18) Type B (Hald 1950:320-322). Funnet ved beina (Hald 1980:18)

- Veveteknikk/annen teknikk: Knapper laget av skinn tullet rundt treknopper I (Hald 1980:18)

- Mål: På det korteste 80 cm fra nakke til bunn. Den nedere kanten måler 185 cm i lengde og nakke åpningen er 66 cm I (Hald 1980:18)

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe II med lukket krage (Hald 1980:18) av saueskinn, og mulig lys og mørk ull (Hald 1980:20). Funnet ved beina (Hald 1980:18)

- Veveteknikk/annen teknikk: Type B (Hald 1950:320-322)

- Mål: Nakkenkragen er 70 cm I (Hald 1980:18) Den er 65 cm på det korteste fra nakke til bunn (Hald 1980:20)

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøyrester (Hald 1980:20) av fint garn i mørk saueull, trolig også lys (Hald 1980:20). Funnet under hodet (Hald 1980:18)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper. De ulike trådene er S- spunnet og Z- spunnet, noe som er typisk for bronsealderen og forlatt i jernalderen. Trådtall er 57/29 per 10x10 (Hald 1980:20).

- Mål: 30 x 25 cm (Hald 1980:20)

4. Kvinnen fra Borremose II

Oppdaget: 1947 i Himmerland (Asingh 2007:298)

Kjønn: Kvinne (Mannering et al 2010:264)

Alder:

Datering: 483 – 95 f.Kr. (tekstil), 800 – 200 f.Kr. (myrlik) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak:

I myra med vilje: Lagt på en seng av bark og mest sannsynlig i myra med vilje (Lund 2002:66-67).

Annet: En lærsnor rundt halsen med ravperle og bronseskive (Glob 1977:75) Bronseskiven er 4mm tykk og 21-22 mm i diameter (Fischer 2007:118). Bevarte små knokler, trolig av et spedbarn, ble funnet ved siden av overkroppen til kvinnen (Glob 1977:75-76) Hun lå på en seng av bark (Glob 1977:75). Funn av et halvt kar i leire ved høyre overarm som i følge Glob (1977:76) med mosegeologiske undersøkelser henviser kvinnens levetid til landsbyen i Borremosefestningen. Trolig lagt en fugl innsvøpt i teppe, men var forsvunnet da myrliket kom til Nationalmuseet (Fischer 2007:67).

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Teppe (Glob 1977:75) med frynser (Fischer 2007:67). Funnet over kvinnens overkropp (Glob 1977:75).

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Skjerf funnet over kvinnens overkropp (Glob 1977:75)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykker av ull funnet over kvinnens overkropp (Glob 1977:75)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

5. Kvinnen fra Borremose III

Oppdaget: 1948 i Aars Sogn (Hald 1980:20)

Kjønn: Kvinne (Mannering et al 2010:264).

Alder:

Datering: 810 – 390 f.Kr. (myrlik), 401 – 209 f.Kr. (tekstil) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak:

I myra med vilje: Trolig er trepinnene som skulle holde liket nede, blitt ødelagt eller forsvunnet (Hald 1980:21) I følge Fischer (2007:120) ble kvinnen nedgravd med vilje og utsatt for vold (Lund 2002:68).

Annet: 6 + 7 lærremmer funnet på innsiden og utsiden av ullteppet (Hald 1980:21)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Ullteppe. Tullet rundt kvinnen (Hald 1980:20)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper. Trådene er S- spunnet. Trådtallet varierer mellom 42-58/56-62 på 10x10 cm. (Hald 1980:20) Bevarte hull i teppet som trolig er rester etter noe som holdt teppe rundt kvinnen (Hald 1980:21)

- Mål: Frynsene på endene varierer fra 1-3 cm (Hald 1980:20). Teppet måler 117 cm og 121 cm i bredden og 177 cm og 183 cm i lengden (Hald 1980:20).

6. Daugbjergmannen (Søgård I)

Oppdaget: 1942 (Fischer 2007:112) i Søgårds Mose (Fischer 2007:113)

Kjønn: Mann (Fischer 2007:112)

Alder: 30-35 år (Hald 1980:34)

Datering: 352 – 51 f.Kr. (tekstil), 360 f.Kr – 70 e.Kr. (skinnkappe) (Mannering et al 2010:265)

Dødsårsak: Usikkert, men hodeskallen sterkt skadet (Hald 1980:34)

I myra med vilje:

Annet:

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Tre skinnkapper, hvorav to sterkt fragmentert (Hald 1980:34) av saueskinn. Svøpt rundt liket (Hald 1980:33)

- Veveteknikk/annen teknikk: Den best bevarte kappen er type A (Hald 1980:313-314)

- Mål:

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Lue av trolig hundeskinn (Hald 1980:34)

- Veveteknikk/annen teknikk: Sydd sammen av to identiske deler av skinn (Hald 1980:34)

- Mål:

3.

- Hva slags plagg/tekstil: To sko av lær. En ble funnet på venstre side av myrliket og en under (Hald 1980:33)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

4.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke av lys saueull. Funnet inne i høyre sko (Hald 1980:34)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper. Trådene er S- og Z-spunnet. Trådtallet er 49/47 per 10x10 cm (Hald 1980:34)

- Mål:

5.

- Hva slags plagg/tekstil: Tråd/snor av plantefiber (Hald 1980:34). Funnet ved myrlikets midje (Hald 1980:33)

- Veveteknikk/annen teknikk: Tråden er S-spunnet (Hald 1980:34)

- Mål:

7. Ellingkvinnen

Oppdaget: 1938 (Asingh 2007:295) i Elling Mose, Funder sogn, Hids herred (Hald 1980:36)

Kjønn: Kvinne (Asingh 2007:295)

Alder: ca 25-30 år (Asingh 2007:295).

Datering: 380 – 190 f.Kr. (skinnkappe), 380 – 50 f.Kr. (myrlik) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: Trolig henging (Asingh 2007:295), som er konkludert etter funn av furer i nakke og hals (Lund 2002:43). Ingen ytre tegn på vold (Fischer 2007:81)

I myra med vilje: Ja (Hald 1980:36)

Annet: Rem med løkke (Lund 2002:43). Bøyd og sydd sammen på langs (Hald 1950:33), Laget av lær (Lund 2002:43), og er 40 cm lang (Hald 1950:33). Hun hadde langt hår oppsatt i en frisyre (Lund 2002:43), en lang flette i mørk eller mørkblond farge (Hald 1950:33)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Kappe (Lund 2002:43) av saueskinn, svøpt rundt kvinnen (Hald 1980:36)

- Veveteknikk/annen teknikk: Sydd med forsting og tråd av skinn (Hald 1950:33). Sydd i en grov teknikk, med noen stropper man ikke kjenner funksjonen på i dag (Fischer 2007:84). Type A (Hald 1980:36)

- Mål:

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Belte (Lund 2002:43) av saueull (Asingh 2007:295)

- Veveteknikk/annen teknikk: Tråden er S-spunnet, vevd i repp og kyper (Hald 1980:37)

- Mål: 67 cm i lengde og ca 4 cm i bredde (Hald 1950:33)

8. Grauballe mannen

Oppdaget: 1952 i Neblegård mose i Sentral Jylland (Asingh 2007:15)

Kjønn: Mann (Asingh 2007:15)

Alder: ca 30 år da han døde (Asingh 2007:26)

Datering: 190 f.Kr. – 80 e.Kr (myrlik) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: Et stort kutt i halsen fra øret til øre (Asingh 2007:28) Spiserøret var kuttet over (Glob 1977:37)

I myra med vilje:

Annet:

Tekstiler med myrliket:

Grauballe mannen var naken da han ble funnet, og det er ikke funnet spor av klær laget av skinn, ull eller plantefibre. Det er heller ikke funnet avtrykk på kroppen som kan indikere at Grauballe mannen var påkledd (Asingh 2007:19, Glob 1977:33)

9. Haraldskjærkvinnen

Oppdaget: 1835 i Haraldskjær Mose (Hald 1950:52), nær Vejle (Fischer 2007:105)

Kjønn: Kvinne (Hald 1950:52)

Alder: ca 40 år (Fischer 2007:105)

Datering: 360 – 20 f.Kr. (myrlik), 508 – 211 f.Kr. (skinnkappe) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: Kan ikke påvises (Fischer 2007:106)

I myra med vilje: Mest sannsynlig, da liket syntes å være holdt nede i myra av pinner og greiner (Hald 1950:52, Fischer 2007:106))

Annet: Utkom en teori om hun kunne være levningene etter den norske Dronning Gunhild, men denne teorien gikk man etter hvert bortifra (Hald 1950:2)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke I av fin mellombrun ull av sau, med et parti som trolig falmet etter tøyet ble tatt opp av myra (Hald 1980:58)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. Garnet er Z-spunnet. Trådtallet er 73/106 per 10x10cm (Hald 1980:58)

- Mål: 64x49 cm (Hald 1980:58)

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke II med frynserekke på tverrgrensen (Hald 1950:54) av gyldenbrun saueull (Hald 1980:58)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. Garnet er Z-spunnet. Trådtallet er 80/107 per 10x10 cm (Hald 1980:58)

- Mål: 30x24 cm (Hald 1980:58))

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke III (dette tøystykke nevnes ikke i protokollen fra 1836, og dermed usikkert om det har tilhørighet til funnet (Hald 1950:54)) av mørkebrun og gyldentbrun saueull i rutete mønster.

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet. Trådtallet er 54/88 per 10x10 cm (Hald 1980:58)

- Mål: 76 cm i lengde og 26 cm på det bredeste (Hald 1980:58)

4.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe (Hald 1980:58) av lyst, rødlig lær av sau eller oksehud (Hald 1950:54). Funnet over myrliket (Hald 1980:56)

- Veveteknikk/annen teknikk: Sydd sammen av flere mindre biter med lærtråd (Hald 1980:58)
Type C (Hald 1980:315-316)

- Mål: Vidden målt ved nedre kant er 143 cm, nakkeåpningen er 65 cm og største lengde fra nakke til nedre kant er 51 cm (Hald 1980:58)

5.

- Hva slags plagg/tekstil: Lue/hårnett av gyldenbrun saueull (Hald 1980:58)

- Veveteknikk/annen teknikk: Sprang (Hald 1980:58)

- Mål:

10. Huldremosekvinnen

Se eget kapittel for mer informasjon omkring Huldremosekvinnen. Jeg har valgt å lage et skjema over Huldremosekvinnens og hennes drakt, samt peplos, for å gi et mer detaljert bilde av tekstilene og hennes drakt.

Oppdaget: 1879 i Huldremose ved Ramten, Nimtofte Sogn, Randers Nørre Herred (Hald 1950:42)

Kjønn: Kvinne (Hald 1950:41)

Alder:

Datering: 350 – 41 f.Kr. (tekstil) (Mannering et al.: 2010:264)

Dødsårsak: Usikkert, men i følge Fischer (2007:109) kan den ene snoren som var viklet rundt halsen på kvinnen tyde på at det kan være henging eller strangulering.

I myra med vilje: Ja, det lå en stokk på tvers over kvinnen som var 1 m lang og 3.5-6 cm bred (Glob 1977:64).

Annet: Hornkam, nål av fugleben (Hald 1950:42), en forsvunnet gullring (Mannering 2009:50, Manning et al 2011:42), lærsnor, et vevet bånd, en lærrem. En ullsnor, to ulltråder (Hald 1950:42), to ravperler fetstet på den ene snoren (Fischer 2007:108)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: En rutete underdel av saueull (Hald 1950:42), og var trolig i blå nyanser (Mannering 2009:50). Mest trolig dekket underdelen underkroppen til kvinnen (Manning 2009:49).

- Veveteknikk/annen teknikk: Garnet er s-spunnet (Hald 1950:42), og underdelen er vevet i 2/2 kyper (Munksgaard 1974:139) Trådtallet er 78/73 per 10x10 cm (Hald 1980:50).

- Mål: Underdelen måler 82 cm i lengden og ca 250 cm i omkrets (Manning et al 2011:40)

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Et skjerf (Nørgaard 2008:52) Rutete mønster (Hald 1962:8). Lyst saueull (Hald 1950:44), og fremtrer nå i tre ulike nyanser av brunt (Munksgaard 1974:139), men det er funnet fargestoffer som søker mot det gule og det røde, og at fargen på skjerfet peker mot rødlig farge med et purpur eller gult skjær (Manning et al 2011:41.) Da skjerfet ble funnet var det svøpt rundt Huldremose- kvinnens hode og hals (Hald 1950:44). Skjerfet ble kuttet i to da det skulle kles av kvinnen (Nørgaard 2008:52), men er i dag sydd sammen igjen (Manning et al 2011:40).

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper (Munksgaard 1974:139). S-spunnet (Hald 1950:44)
Trådtallet er 72/81 per 10x10 cm (Hald 1980:50).

- Mål: Tørkleet er 144 cm langt og 49 cm bredt (Manning et al 2011:41). Frynsene er 1 cm lange på den ene side og 2-5 cm lange på den andre side (Hald 1950:44)

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe I (Den indre kappen) (Nørgaard 2008:54) av mørkebrunt saueskinn (Hald 1950:46). Flere steder er det sydd flere lag med skinn som kan oppfattes som lommer, Det er også funnet annet arkeologisk materiale i denne kappen som for eks. hornkammen (Hald 1950:46).

- Veveteknikk/annen teknikk: Asymmetrisk snitt (Mannering 2009:49). Type C (Hald 1950:320-322)

- Mål: 78 cm på ryggen i en loddrett linje (Hald 1950:46).

- Tidligere reparasjoner: Blitt reparert og fikset på i oldtiden, og godt brukt før den endte i myra (Nørgaard 2008:54).

4.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe II (Den ytre kappen) (Nørgaard 2008:56) av mørkebrun og lyst saueskinn (Hald 1950:44). Fire biter av lys geiteskinn innsatt på pelssiden (Gleba og Mannering 2010:33)

- Veveteknikk/annen teknikk: Asymmetrisk snitt (Mannering 2009:49). Type B (Hald 1950:320-322)

- Mål: Lengden langs underkanten måler 178 cm, mens fra underkanten til det høyeste sted måler 78 cm (Hald 1950:44).

- Tidligere reparasjoner: Blitt reparert og fikset på i oldtiden (Nørgaard 2008:54)

11. Huldremose II

Oppdaget: 1896 (Hald 1950:49) i Huldremose ved Ramten, Nimtofte Sogn, Randers Nørre Herred (Hald 1950:42)

Kjønn: -

Alder: -

Datering: 350–30 f.kr (tekstil) (Mannering et al.: 2010:264)

Dødsårsak: Ingen myrlik tilstede

I myra med vilje:

Annet: Et enkelt tekstilfunn oppdaget i nærheten av Huldremosekvinnen (Hald 1950:49) Forsøkt rekonstruert som en peplosdrakt (Munksgaard 1974:144), men kan ha vært brukt på ulike måter av kvinner og menn (Mannering et al. 2011:105).

Tekstiler med myrliket: Ikke myrlik tilstede

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Form som en sylinder av lyst saueull (Hald 1950:49). Ingen sakkyndige tilstede da tekstilet ble funnet, men det ble hevdet at funnet lå i samme myr og dyblelag ikke langt fra funnstedet til Huldremosekvinnen (Hald 1950:49)

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper og tråden er S- spundet. Det har trolig vært fire personer på veven samtidig (Hald 1950:49). Trådtallet er 56/71 per 10x10 cm og 60/56 per 10x10 cm (Hald 1980:54).

- Mål: 173 cm høyt 173 cm bredt og, 256 cm i omkrets (Mannering et al 2012:105). Vidden er 132 cm (Munksgaard 1974:144).

12. Karlby

Oppdaget: 1900 i Karlby Mose, Karlby sogn, Nørre Herred (Hald 1980:44)

Kjønn: Mann (Mannering et al 2010:264)

Alder:

Datering: 200 f.Kr – 90 e.Kr (tekstil), 170 f.Kr – 140 e.Kr (tekstil) (Mannering et al 2010:264)

Dødsårsak: Kun skjelletet bevart (Hald 1980:44)

I myra med vilje:

Annet:

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Flere tøyestykker hører til samme plagg i rutete mønster av gyllenbrun og mørkebrun saueull (Hald 1980:44)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 brutt kyper. Garnet er S-spunnet. Trådtallet er 45/49 per 5x5 cm (Hald 1980:44).

- Mål: 116 cm lang og 93 cm bred (Hald 1980:44).

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe av lyst og mørkt saueskinn (Hald 1980:47)

- Veveteknikk/annen teknikk: Type A (Hald 1950:320-322)

- Mål: Nedre kant måler 2 m. Lengden fra nakkekanten til nedre kant varierer men på ryggen måler kappen 80 cm fra nakke til nedre kant (Hald 1980:47)

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe hvor kragen trolig er av beverpels, resten ser ut til å være hund- eller ulveskinn med et stykke kuskinn ved nedre kant (Hald 1980:47)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål: Den nedre kanten måler 152 cm men er trolig ikke intakt. Lengde fra nakke til nedre kant varierer mellom 60 og 73 cm (Hald 1980:47)

4.

- Hva slags plagg/tekstil: 2 store og flere små rester av saueskinn som hører sammen.

Trådrester ser ut til å være av tarm eller sener (Hald 1980:47)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

5.

- Hva slags plagg/tekstil: Flere skinnbiter av lammeskinn sydd sammen av skintråder (Hald 1980:47)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

13. Kvinnen fra Krogens Mølle

Oppdaget: 1878 i Torslev sogn (Fischer 2007:107)

Kjønn: Antas å være en kvinne da knoklene er spinkle (Fischer 2007:107)

Alder:

Datering: 399 – 207 f.Kr (tekstil), 376 – 181 f.Kr (skinnkappe) (Mannering et al 2010:265)

Dødsårsak: Trolig henging da lærringen kan ha blitt brukt til dette (Fischer 2007:107)

I myra med vilje:

Annet: Lærring. Flettet sammen av fire tynnere strenger. 47 cm lang og 1 cm bred (Fischer 2007:107)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnkappe med hette (Fischer 2007:107) av tykt mørkebrun saueskinn (Hald 1980:15). Funnet enten på eller ved siden av liket (Fischer 2007:107)

- Veveteknikk/annen teknikk: Hetten er skåret ut i ett med kappen (Munksgaard 1974:126).

Det er lagt et ekstra lag med skinn rundt ansiktsåpningen. Den er sydd sammen av ulike biter med skinn- og tarmtråd (Hald 1980:15) Type A (Schmidt 2013:11)

- Mål:

2.

- Hva slags plagg/tekstil: Skinnfragment, trolig fra en kappe (Hald 1980:15)

- Veveteknikk/annen teknikk:

- Mål:

3.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke I av saueull (Hald 1980:15).

- Veveteknikk/annen teknikk: 2/2 kyper (Hald 1950:41). Vevd i rutete mønster i mørkt brunt og sort. Trådtaller er 67/94 per 10x10 cm (Hald 1980:15). S-spunnet tråd (Hald 1980:16).

- Mål: 40 x 32 cm (Hald 1980:15)

4.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke II, trolig en del av tøystykke I (Hald 1980:15)

- Veveteknikk/annen teknikk: S-spunnet tråd (Hald 1980:16) Trådtaller er 78/82 per 10x10 cm (Hald 1980:15)

- Mål: 35 x 32 cm (Hald 1980:15)

5.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke III, trolig en del av tøystykke I og II (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: S-spunnet tråd (Hald 1980:16)

- Mål:

6.

- Hva slags plagg/tekstil: Pose, mørkebrun med en antydning til ruter i saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. S-spunnet tråd (Hald 1980:16) Trådtaller er 83/98 per 10x10 cm (Hald 1980:16)

- Mål: 84 x 43 cm

7.

- Hva slags plagg/tekstil: Tekstilfragment I av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. S-spunnet tråd (Hald 1980:16)

- Mål: 44 x 39 cm (Hald 1980:16)

8.

- Hva slags plagg/tekstil: Tekstilfragment II av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. S-spunnet tråd (Hald 1980:16)

- Mål: 30 x 27 cm (Hald 1980:16)

9.

- Hva slags plagg/tekstil: Tekstilfragment III av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. S-spunnet tråd (Hald 1980:16)

- Mål: 50 x 40 cm (Hald 1980:16)

10.

- Hva slags plagg/tekstil: Tekstilfragment IV av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. S-spunnet tråd (Hald 1980:16)

- Mål: 16 x 10 cm (Hald 1980:16)

De fem siste hører trolig sammen (Hald 1980:16)

11.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøyfragment av ull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i grov 2/2 kyper. (Hald 1980:16)

- Mål: 50 x 40 cm (Hald 1980:16)

- Tidligere reparasjoner: To deler av finere tøy er påsydd tøyfragmentet. Den ene er vevd i toskaft og den andre er vevd i 2/2 kyper, der trådtallet er 38/43 per 5x5 cm (Hald 1980:16)

12.

- Hva slags plagg/tekstil: Et uregelmessig avlangt tøyestykke av ull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i grov 2/2 kyper. Trådtallet er 34/44 per 10x10 cm (Hald 1980:16)

- Mål: 50 x 60 cm (Hald 1980:16)

13.

- Hva slags plagg/tekstil: Tøystykke av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i grov 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet. Trådtaller er 36/46 per 10x10 cm (Hald 1980:16).

- Mål: 40 x 36 cm (Hald 1980:16)

14.

- Hva slags plagg/tekstil: Et lite tøyfragment av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i grov 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet (Hald 1980:16)

- Mål: 20 x 18 cm (Hald 1980:16)

15.

- Hva slags plagg/tekstil: Et tøyfragment med et påsydd fragment av saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i grov 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet. Det påsydde fragmentet er vevd i finere 2/2 kyper og virker å være samme tekstil som nr 7-11 (Hald 1980:16)

- Mål:

Nr 12-16 stammer sannsynligvis fra samme tekstil (Hald 1980:16)

16.

- Hva slags plagg/tekstil: Fire tøyfragmenter fra samme tekstil som kan settes sammen og ligne på det rutede skjørtet fra Huldremose I av mørkebrun saueull (Hald 1980:16)

- Veveteknikk/annen teknikk: Vevd i 2/2 kyper. Garnet er S-spunnet. Trådtaller er 82/113 per 10x10 cm, midten på tøyet er 92/90 per 10x20 cm (Hald 1980:16).

- Mål: 368 cm lang (Hald 1980:16)

14. Rønbjerg III

Oppdaget: 1921 i Rønbjerg mose, Rønbjerg sogn (Hald 1980:66)

Kjønn: Mann (Hald 1980:66)

Alder: ca 30 år (Hald 1980:66)

Datering: 355 – 47 f.Kr. (skinnsko) (Mannering et al 2010:265)

Dødsårsak:

I myra med vilje:

Annet:

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Et par lærsko. Hovedsakelig av okseskinn, men en ekstra såle i høyre sko ser ut til å være hundeskinn. Funnet på myrliket (Hald 1980:66)

- Veveteknikk/annen teknikk: Kuttet fra ett stykke skinn (Hald 1980:66)

- Mål:

15. Tollundmannen

Årstall oppdaget: 1959 i Bjælkskovdal myr i Midt- Jylland i Danmark (Asingh:2007:294)

Kjønn: Mann (Asingh:2007:294)

Alder: ca. 30 år gammel (Asingh:2007:294)

Datering: 410 – 210 f.Kr (Skinn/lær), 400 – 110 f.Kr. (myrlik) (Mannering et al 2010:265)

Dødsårsak: Dødsårsaken var mest sannsynlig henging, da han ble funnet med et tau rundt halsen (Asingh:2007:294) med tilsvarende merker i halsen og under haken (Fischer 2007:41). CT- scanning av hode viser en oppsvulmet tunge som er vanlig ved henging (Fischer 2007:102)

I myra med vilje:

Annet: Belte (Asingh:2007:294) av tynt skinn uten hår (Fischer (2007:39). Tau/Rep, rundt halsen til Tollundmannen, og knytt som en en renneløkke (Fisher 2007:40). Flettet sammen av to skinnstrimler (Fischer 2007:41)

Tekstiler med myrliket:

1.

- Hva slags plagg/tekstil: Lue (Asingh:2007:294) av saueskinn (Fischer 2007:39) Funnet på hodet til den døde (Asingh:2007:294)

- Veveteknikk/ annen teknikk: Sydd sammen av åtte skinnstykker med hårsiden vendt innover. Sydd med vrangen utover (Fischer 2007:39)

- Mål: